

**“Minulla on oikeus päättää,
mitä ajattelen itsestäni koska kyse on
minusta, eli siitä mitä minä olen!!”**
Kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatuksia
itseään määräämisoikeuteen liittyen

Josefiina Kalilainen, Anna Oikarinen

Kasvatustieteen pro gradu- tutkielma
Artikkelimuotoinen
Kevätlukukausi 2024
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kalilainen, Josefiina ja Oikarinen, Anna. 2024. "Minulla on oikeus päättää, mitä ajattelen itsestäni koska kyse on minusta, eli siitä mitä minä olen!!" -- Kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatuksia itsemääräämisoikeuteen liittyen. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. 41 sivua.

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatuksia itsemääräämisoikeuteen liittyen. Lisäksi tarkoituksena oli kartoittaa kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatuksia itsemääräämisoikeuteen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimukseen osallistui yhteensä 34 oppilasta ja aineisto kerättiin avoimilla kyselylomakkeilla syksyllä 2023. Tutkimus on kvalitatiivinen ja sitä analysoitiin aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Aineiston ja teorian ohjaamana kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatukset itsemääräämisoikeuteen liittyen jakautuivat kahteen pääluokkaan: seksuaalisuuden ja autonomian. Tutkittavat näkivät itsemääräämisoikeuteen vaikuttavat asiat itsemääräämisoikeutta vahvistavien ja itsemääräämisoikeutta estävien tekijöiden kautta. Vahvistaviksi tekijöiksi aineiston pohjalta muodostui: sensitiivinen vuorovaikutus, luottamus ja vertaistuki. Estäviksi tekijöiksi puolestaan osoittautui: itseilmaisuus, epäsensitiivinen toiminta ja etäinen vuorovaikutus.

Tutkimuksemme aihe on tärkeä, sillä aikaisempia tutkimuksia itsemääräämisoikeudesta ja seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta lasten ja nuorten näkökulmasta on vähän. Tutkimuksemme tuottaa merkityksellistä tietoa siitä, millaisena itsemääräämisoikeus näyttäytyy nuorten silmin ja millaiset tekijät nousevat merkittäviksi itsemääräämisoikeutta tarkastellessa.

Asiasanat: itsemääräämisoikeus, seksuaalinen itsemääräämisoikeus, autonomia, vuorovaikutus, lasten ja nuorten oikeudet

TIIVISTELMÄ	2
1. JOHDANTO	4
1.1 Itsemääräämisoikeus	6
1.2 Seksuaalinen itsemääräämisoikeus	7
1.3 Lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuteen vaikuttavat tekijät.....	11
1.4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	14
2 TUTKIMUSMENETELMÄT	16
2.1 Tutkimukseen osallistujat	17
2.2 Tutkimusaineiston keruu.....	18
2.3 Aineiston analyysi	19
2.4 Eettiset ratkaisut.....	23
3 TULOKSET	26
3.1 Oppilaiden ajatukset itsemääräämisoikeuteen liittyen	26
3.2 Itsemääräämisoikeutta vahvistavat tekijät.....	29
3.3 Itsemääräämisoikeutta estävät tekijät.....	31
4 POHDINTA	33
4.1 Tulosten tarkastelu	33
4.2 Tutkimuksen arviointi.....	36
4.3 Tutkimuksen merkitys	38
4.4 Jatkotutkimusmahdollisuuksia	40
LÄHTEET:	42
LIITTEET	55

1. JOHDANTO

Vallitseva yhteiskunta luo vaikutteensa yksilön ajatuksiin ja kokemuksiin. (Mo ym., 2022) Teknologian kehitys on johtanut siihen, että moni arkipäivän asia on siirtynyt internetin välityksellä tapahtuvaksi (Joensuu, 2011), mikä näkyy myös lasten ja nuorten maailmassa. Sosiaalisesta mediasta on tullut merkittävä kana-va pitää yhteyttä ja rakentaa omaa identiteettiään (Östman, 2015). Sosiaalinen media vaikuttaa etenkin nuoriin vahvasti heidän ikätasonsa vuoksi, ja teini-ikäiset ovatkin erityisen haavoittuvaisia sosiaalisen median vaikutuksille (Quincy, 2021). Nuorten sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa toimintaa on myös vaikea valvoa ja kontrolloida, mikä voi lisätä riskejä sosiaalisessa mediassa tapahtuvalle vahingoittavalle toiminnalle (Davidovitch ym., 2023) kuten kiusaamiselle ja mahdolliselle ryhmäpaineelle altistumiselle (O’Keeffe, 2011).

Sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa vahingoittavaa toimintaa voi olla esimerkiksi seksuaalinen häirintä. Vuoden 2023 THL:n kouluterveyskyselyn mukaan seksuaalista häirintää joko netissä tai puhelimitse on kokenut melkein 40 prosenttia yläasteikäisistä tytöistä ja yhdeksän prosenttia yläasteikäisistä pojista. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva seksuaalinen häirintä on todellinen ongelma kansainväliselläkin tasolla, ja Quincyn ym. (2021) mukaan pienimuotoinen tutkimusnäyttö osoittaa, että suuri osa teini-ikäisistä nuorista joutuu seksuaalisen häirinnän kohteeksi verkossa. Seksuaalinen häirintä ja muut seksuaalioikeuksien loukkaukset eivät kuitenkaan rajoitu vaan sosiaaliseen mediaan, vaan seksuaalioikeudet ovat läsnä lasten ja nuorten arjessa kaikissa toimintaympäristöissä, kuten koulussa, kotona ja harrastuksissa. Esimerkiksi The World Association for Sexual Health (WAS) julkaisi vuonna 2014 seksuaalioikeuksien julistuksen, jonka mukaan seksuaalioikeudet suojelevat jokaisen yksilön seksuaaliterveyttä, sekä oman seksuaalisuuden ilmaisua ja toteuttamista. Oikeusministeriön (2020) mukaan seksuaalisuus on olennainen osa jokaisen yksilön elämää, ja jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään edellyttä-

en, ettei tämä loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalisuuden ollessa jokaisen henkilökohtainen asia, voi siihen kohdistuvat loukkaukset aiheuttaa usein mittavia vahinkoja yksilölle, ja tämän vuoksi sitä on suojeltava muun muassa oikeuksilla ja lailla (Oikeusministeriö, 2020). Seksuaalioikeuksien julistuksen mukaan nämä oikeudet perustuvat ihmisten tasa-arvoon, vapauteen ja arvokkuuteen, ja sitouttavat kaikkia suojelemaan toisia yksilöitä vahingoilta (WAS, 2014). Yksi keino tasa-arvon edistämiseksi oppilaitoksissa on tasa-arvosuunnittelu, joka tarkoittaa suunnitelmallisia konkreettisia toimenpiteitä tasa-arvon toteutumiseksi (Tasa-arvo.fi). Esimerkiksi yksi konkreettinen toimenpide voisi olla seksuaalioikeuksien toteutumisen parantamista käsittelevien koulutusten järjestäminen kouluyhteisön jäsenille. Toisaalta ajankohtaisuus seksuaalioikeuksia pohtiessa näkyy 1.1.2023 voimaan tulleessa seksuaalirikoslain uudistuksessa, jossa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaa vahvistettiin ja rangaistavuuden alaa monipuolistettiin (Seksuaalirikoslaki 1 §, 723/2023).

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden lisäksi ajankohtaisena aiheena on ollut sen kattoteema, itsemääräämisoikeus. Tämä näyttäytyy ajankohtaisena esimerkiksi terveydenhuollon, sekä koulutuksen kentällä, mutta se ylettyy yksilön elämän jokaiselle elämän alueelle ja jokaiseen ympäristöön, lapsuudesta vanhuuteen. Itsemääräämisoikeus voi tarkoittaa eri ihmisryhmille hieman eri asioita. Termin ydin näyttäytyy ihmisten perustavanlaatuisena oikeutena määrittellä omien arvojensa perusteella, millaista on hyvä elämä ja tämän pohjalta elää elämäänsä. (Australian Human Rights Commission) Vaikka lapset ja nuoret nähdään yhteiskunnan jäseninä ja nyky-yhteiskunnassa heitä osallistetaan, on usein osallistumisen mahdollisuudet melko vähäpätöisiä (Stenvall, 2018). Oikeudellisessa mielessä lasta ei pidetä omissa asioissaan enää vain objekteina, vaan lasten tulee saada vaikuttaa omiin asioihin kehityksensä puutteissa (Mäntylä, 2011), ja tätä turvaa esimerkiksi perustuslain pykälä 6.3 § (Suomen perustuslaki, 731/1999), sekä lasten oikeuksien sopimuksen artikla 12, jonka mukaan lapsen näkemys täytyy ottaa huomioon häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa (Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991). Opetussuunni-

telmassa itsemääräämisoikeus näkyy esimerkiksi oppilaiden osallisuuden varmistamisessa. Opetussuunnitelman mukaan oppilas tulee osallistua toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin oman kehitysvaiheensa mukaisesti, sekä oppilaiden tulee saada kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja arvostetuksi tulemisesta. (POPS, 2014) Nykyään lasten ja nuorten oikeuksien huomiointi näkyy Suomessa siis esimerkiksi laeissa ja opetussuunnitelmassa, mutta niiden käytännön toimeenpanossa on vielä puutteita (Opetushallitus, 2024; Valtioneuvosto.fi, 2022). Esimerkiksi THL:n suorittaman kouluterveyskyselyn (2017) mukaan lapsilla ja nuorilla on paljon kokemuksia, ettei heidän mielipiteitään huomioida, ja osallisuuden kokemukset, sekä vaikuttamismahdollisuudet ovat puutteellisia (Halme ym., 2018). Onkin kiinnostavaa, mistä ristiriita lainsäädännön sekä muiden asetusten ja käytännön toteutumisen välillä voisi mahdollisesti johtua.

1.1 Itsemääräämisoikeus

Yksilön itsemääräämisoikeutta voidaan luonnehtia oikeutena määrätä itsestään ja toimistaan, ja sen todetaan olevan monien muiden oikeuksien perustana (Scheinin 1999, s. 227). Itsemääräämisoikeudella on käsitteenä vahva laillinen perusta niin Suomen lainsäädännössä kuin kansainvälisestikin. Itsemääräämisoikeus on perus- ja ihmisoikeus, tarkoittaen yksilön oikeutta vapauteen, sekä päätöksentekoon omassa elämässään (THL, 2024).

Perusoikeudet on määritelty ja turvattu Suomen perustuslaissa, kun taas ihmisoikeudet ovat valtioiden välisiä kansainvälisiä sopimuksia, joissa turvataan yksilön perustavanlaatuisia oikeuksia (Oikeusministeriö, 2012). Suomen perustuslakiin kirjatut perusoikeudet voidaan nähdä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia täydentävinä ehtoina (Rautiainen ym., 2014), jotka määrittävät yksilön oikeuksia Suomessa. Ihmisoikeussopimukset määrittelevät yleisiä velvoituksia, kuten valtioiden tulee toimia suojellakseen ja edistääkseen yksilöiden ja ryhmien ihmisoikeuksia sekä perusvapauksia (Yhdistyneet kansakunnat).

Ihmisoikeuksien taustalla on vuonna 1948 määritetty Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat tasavertaisia arvoltaan ja oikeuksiltaan (Freeman, 2022). Tämän YK:n laatiman julistuksen pohjalta on laadittu monia kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia, kuten Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka noudattamiseen Suomi sitoutui vuonna 1989 (Viljanen ym., 2022). Euroopan ihmisoikeussopimus on yleissopimus edellä mainittujen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999).

Beauchampin ym. (2001) määritelmän mukaan itsemääräämisoikeuden ulottuvuuksia löytyy vähintään viisi. Ulottuvuudet ovat: 1) Oikeus saada itseään koskevaa tietoa, 2) oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon, 3) mahdollisuus toteuttaa itseään koskevia päätöksiä, 4) oikeus tuntea itsensä päteväksi ja 5) oikeus yksityisyyteen. Scheinin (1999, s. 227) keskittävät itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet kolmeen kategoriaan: vapauten, yksityisyyteen ja koskemattomuuteen. Henkilökohtainen vapaus on yleisperusoikeus, jonka tarkoituksena on suojata ihmisen fyysisen vapauden lisäksi myös hänen tahdonvapauttaan, sekä itsemääräämisoikeutta (Pellonpää, 1999, s. 263). Yksityisyyden lähtökohtana on yksilön oikeus solmia ja ylläpitää vapaasti suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön, sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan (Viljanen, 1999, s. 336). Koskemattomuus taas pitää sisällään yksilön henkisen ja fyysisen koskemattomuuden takaamisen (Pellonpää, 1999, s. 263–265).

1.2 Seksuaalinen itsemääräämisoikeus

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on ihmisoikeus. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, jokaisella on oikeus päättää omasta seksuaalisuudestaan ja kehostaan. (WHO, 2015) Jotta seksuaalinen itsemääräämisoikeus toteutuisi, se on pyritty turvaamaan laeilla. Esimerkiksi 1.1.2023 voimaan tulleen uuden seksuaalirikoslainsäädännön tärkein muutos on, että raiskauksen määritelmä perustuu suos-

tumukseen, mikä vahvistaa yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. (Oikeusministeriö, 2023; Seksuaalirikoslaki 1 §, 723/2023) Seksuaalinen itsemääräämisoikeus sisältää kehollisen itsemääräämisoikeuden, oikeuden omaan kehoon. Tämä tarkoittaa, että jokaisella on itsellään oikeus päättää kuka saa tai ei saa koskettaa omaan kehoon, ja millä tavalla. Suostumus on tässä merkittävässä roolissa, sillä se tarkoittaa, että kaikki asianomaiset ovat tilanteessa vapaasta halustaan. Suostumus on parasta varmistaa suoraan kysymällä. (Amnesty International, 2020) Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutuminen kaikille on jokaisen oikeus, mutta etenkin tietyissä ihmisryhmissä tähän on matkaa. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset kohdistuvat etenkin tiettyihin ihmisryhmiin, naisiin, transihmisiin ja intersukupuolisiin. Näihin ihmisryhmiin kohdistuvat loukkaukset liittyvät keholliseen koskemattomuuteen, seksuaalisuuteen ja sukupuoleen. (FRA, 2020; Nuorisotutkimusverkosto, 2014)

Seksuaalioikeudet. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus muodostaa perustan seksuaalioikeuksille. Seksuaalioikeuksien perustana olevia arvoja ovat myös vapaus, tasa-arvo ja yksityisyys. Seksuaalioikeudet ovat yksi osa kaikille kuuluvia ihmisoikeuksia. Ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että myös seksuaalioikeudet toteutuvat. (Amnesty international, 2015) Seksuaalioikeudet pitävät sisällään laajasti seksuaalisuuteen liittyviä osialueita. Seksuaalioikeuksilla taataan yksilöiden oikeudet ilmaista ja toteuttaa omaa seksuaalista suuntautumistaan ja seksuaalisuuttaan samalla muiden oikeuksia kunnioittaen. Seksuaalioikeudet tarkoittavat myös yksilöiden oikeuksia päättää omaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. (Starrs ym., 2018)

Oikeus omaan seksuaalisuuteen tarkoittaa jokaisen oikeutta nauttia seksuaalisuudesta suuntautumisensa mukaan, sekä ilmaista sukupuoltaan ja suuntautumistaan omalla tavallaan (Väestöliitto, 2019). Oikeus tietoon seksuaalisuudesta tarkoittaa oikeutta saada ajantasaista seksuaalikasvatusta. (WHO, 2015) Oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi sisältää oikeuden keholliseen koskemattomuuteen, sekä suojelun seksuaali- ja sukupuolittuneelta väkivallalta (UNFPA, 2019). Oikeus seksuaaliterveyspalveluihin tarkoittaa, että jokaisella on oikeus korkeatasoisiin seksuaaliterveyspalveluihin (Starrs ym., 2018). Oikeus

näkyä sisältää ajatuksen siitä, että jokaisella on oikeus tulla nähdyksi ja kuuluksi, sekä ilmaista omia mielipiteitään (Amnesty International, 2015). Oikeus yksityisyyteen tarkoittaa jokaisen yksilöllistä mahdollisuutta tehdä päätöksiä omaan seksuaalisuuteensa liittyen (UNFPA, 2019). Oikeus vaikuttaa tarkoittaa kaikille kuuluvaa oikeutta ja velvollisuutta vaikuttaa omien, ja muiden seksuaalioikeuksien toteutumiseen, sekä itseään koskevaan päätöksentekoon (Amnesty International, 2015). Seksuaalisuus on yksi ihmisen perusominaisuuksista ja arvokas osa ihmisyyttä (Väestöliitto, 2019). Näin ollen seksuaalioikeuksien turvaaminen ja toteutuminen on olennaisessa osassa ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta. Seksuaalioikeuksien toteutuminen edistää tasa-arvoa ja kestävästä kehitystä (Starrs ym., 2018).

Lasten ja nuorten seksuaalioikeudet. Kaikki perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat myös lapsille (Lapsenoikeudet.fi) pois lukien äänioikeutta koskeva säädös (Pellonpää, 1999 s. 250). Seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja seksuaalioikeudet ovat myös lasten oikeuksia ja niiden toteutuminen lapsen elämässä on turvattava. Yksi lasten seksuaalioikeuksien ydinperiaate on jokaisen lapsen oikeus kokea olevansa hyvä ja arvokas omana itsenään, sekä tutkia maailmaa ja ilmentää sosiaalisuuttaan omalla tavallaan. Seksuaalista häirintää on ehkäistävä ja estetävä. (Cacciatore, 2007, s. 320–321; Väestöliitto, 2019) Lasten ja nuorten näkökulmasta seksuaalioikeudet eroaa hieman aikuisten vastaavista. Oikeus omaan seksuaalisuuteen näyttäytyy lasten ja nuorten maailmassa, sillä seksuaalisuus on osa lapsen ja nuoren kehitystä, ja tätä kehitystä on tärkeä tukea ja suojata. (WHO, 2010, s. 8) Tämä edellyttää kasvattajilta ymmärrystä seksuaalisuuden moninaisuudesta. Lapset tutustuvat omaan seksuaalisuuteensa usein testaamalla omia rajoja ja oikeuksia, ja aikuisen on tärkeää olla tässä mukana tukemassa (WHO, 2010). Jotta lapsi voi rakentaa tuettuna omaa seksuaalisuuttaan, tulee hänelle tarjota tietoa seksuaalisuudesta.

Suomalaisessa yhteiskunnassa ajatellaan seksuaalioikeuksien ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kuuluvan myös nuorille henkilöille, ja nuorella henkilöllä tulee olla mahdollisuus tehdä päätöksiä autonomisesti omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Kuitenkin lainsäädännössä on otettu huomi-

oon nuoren mahdollinen kypsymättömyys seksuaalisessa päätöksenteossa ja lakien sekä säädösten onkin suojeltava nuoria vahingoittavilta seksuaalisilta teoilta. (Mustasaari, 2023, s. 211–212) Nuoren autonomiaan kuuluu myös alaikäisenäkin oikeus seksuaaliterveyspalveluihin. Jokaisella on oikeus seksuaaliterveyspalveluihin, johon sisältyy esimerkiksi seksitautien hoito ja turvallinen abortti. (Väestöliitto, 2019) Myös nuorelle on tarjottava korkeatasoisia seksuaaliterveyspalveluja, jotka tarjoavat asianmukaista tietoa ja hoitoa seksuaaliterveyteen liittyvissä asioissa. Usein nuoret kuitenkin kohtaavat haasteita hakeutessaan seksuaaliterveydenhuoltoon, sillä nuorten seksuaalisuuteen liitetään usein negatiivisuutta tai tuomitsevuutta neutraalin vastaanoton sijaan. (Gruskin ym., 2019, s. 32)

Näiden oikeuksien lisäksi nuorten seksuaalioikeuksiin kuuluu myös oikeus näkyä, sekä oikeus yksityisyyteen. Jokaisella yksilöllä on oikeus näkyä osana yhteiskuntaa ilman pelkoa leimautumisesta, vähättelystä, syrjinnästä tai väkivallasta. (Väestöliitto, 2019) Tämä oikeus koskee myös lapsia ja nuoria. Näkymisen ohella lapsilla on toisaalta myös oikeus yksityisyyteen, joka tarkoittaa esimerkiksi, ettei lasta koskevia tietoja saa luovuttaa ulkopuolisille ilman asianomaisen omaa lupaa. Lasten oikeuksien 16. artiklan mukaan lapsella on oikeus yksityisyyteen, joka pitää sisällään esimerkiksi kotirauhan ja kirjesalaisuuden. (Lapsenoikeudet.fi)

Viimeisenä seksuaalioikeutena on lasten ja nuorten oikeus vaikuttaa. Väestöliiton väestötietosarjan osan 29 (2019) mukaan olisi erityisen tärkeää, että lapset ja nuoret pääsevät vaikuttamaan omaan seksuaalisuuteensa liittyviin päätöksiin, sillä nämä päätökset ovat hyvin keskeisiä seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin muodostumisen lisäksi myös nuorten terveyteen, koulutukseen ja tulevaisuuteen liittyen. Lapsia ja nuoria tulee kohdella tasa-arvoisesti, ja heidän tulee päästä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tasolla (Scheinin, 1999, s. 231). Myös lasten ja nuorten mielipiteet on otettava huomioon heitä koskevissa asioissa (Lapsenoikeudet.fi).

Lapsilla ja nuorilla on oikeus saada tietoa omista seksuaalioikeuksistaan, eli käytännössä oikeus laadukkaaseen ja viralliseen seksuaalikasvatukseen

(WHO, 2010). Seksuaalikasvatus on tärkeässä roolissa muun muassa sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisessa, sekä seksuaaliväkivallan torjumisessa ja siten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumisessa (Väestöliitto, 2019). Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaalioikeuksien toteutumista koulumaailmassa tukee perusopetussuunnitelman sisältämät tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen pohjaavat linjaukset (Opetushallitus, 2024). Jotta yhdenvertainen kohtelu koulumaailmassa toteutuisi, täytyy jokaiselle turvata sekä perusoikeuksien, että osallistumisen mahdollisuuksien toteutuminen. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa tunnistetaan perusopetuksen tehtäväksi edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja moninaisuutta opetuksessa. (Opetussuunnitelma, 2024; POPS, 2014) Kouluyhteisön arvojen tulee käytännössä näkyä niin, että yhteisön toiminta on oppilaiden identiteetin rakentumista tukevaa sekä yhdenvertaisuutta lisäävää (Klemetti ym., 2016).

Laadukas seksuaalikasvatus antaa lapsille ja nuorille valmiuksia suojella itseään, sekä antaa mahdollisuuden tarkastella omia arvojaan ja asenteitaan (Bildjuschkin, 2015). Maailman terveysjärjestön julkaisussa Seksuaaliterveyden standardit (WHO, 2010) kiteytetään termi seksuaalikasvatus kattamaan seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökohtien oppimista.

1.3 Lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuteen vaikuttavat tekijät

Se, millaiseksi nuoren käsitys itsemääräämisoikeudesta muodostuu voi olla yhteydessä lapsena koettuihin asioihin. Huoltajilla on keskeinen rooli oikeuksien toteutumisessa, sekä lasten oikeuskäsitysten muodostamisessa. (Day ym., 2002) Lisäksi Day (2002) yhdessä muiden tutkijoiden kanssa näkee vanhempien tiedon ja uskomuksien oikeuksiin liittyen välittyvän joko epäsuorasti tai suoraan kasvatettaville. Meralin ym. (2023) esittääkin vanhempien kasvatus-

tyyliin ja käytäntöjen olevan keskeisiä lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuden edistämässä. Heidän tutkimuksensa mukaan autonomiaa tukevat kasvatuskäytännöt vaikuttavat lasten itsemääräämisoikeuteen positiivisesti, verraten ylisuojelemaan kasvatustyyliin, joka tutkimuksen mukaan rajoitti lasten mahdollisuuksia edistää itsemääräämisoikeutta (Meralin ym., 2023). Itsemääräämisoikeutta tukevan kasvatustyylin on todettu olevan yhteydessä positiivisesti lapsen koulumotivaatioon ja koulusaavutuksiin, sekä vähäisimpiin käytösongelmiin, siinä missä kontrolloiva kasvatustyyli voi aiheuttaa lapselle ja nuorelle alhaisempaa itsetuntoa ja vähentynyttä pätevyys-tunnetta (Grolnick ym., 2021, s. 908).

Lasten näkökulmaa itsemääräämisoikeuden toteutumisesta tutkineet Pekince & Avci (2018) toteuttivat tutkimuksen, johon osallistui 16 turkkilaista lasta, joista tyttöjä oli kahdeksan ja poikia kahdeksan. Lapset olivat iältään 10–13 -vuotiaita. Tutkimuksen tulosten perusteella lapset kokivat saavansa tehdä itseään koskevia arkisia päätöksiä, kuten valita omat vaatteensa ja mitä haluaa syödä. Lapsille ei annettu päätösvaltaa sellaisissa asioissa, joilla on vaikutusta lapsen elämään, kuten koulun valinnassa. Tutkimuksessa kysyttiin lapsilta ajattelevatko he aikuisten uskovan siihen, että lapsi on kykenevä tekemään omia päätöksiään. Melkein kaikki lapset totesivat, että aikuiset eivät usko lasten pystyvän tekemään omia päätöksiään. (Pekince & Avci, 2018) Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan mukaan olennainen osa lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumisesta on lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä itseään koskeviin asioihin liittyen, sekä oikeus siihen, että lapsen näkemys otetaan huomioon (Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991). Tämän mahdollistamiseksi lapsen osallisuus on tärkeässä roolissa.

Lapsen ja nuoren osallisuus tarkoittaa tämän kokemusta siitä, että on mahdollisuus vaikuttaa, mikä on yksi osa itsemääräämisoikeuden toteutumisesta (Stenvall, 2020). Lasten ja nuorten ajatuksia osallisuudesta ja lasten oikeuksien toteutumisesta on kartoitettu Kansallisen lapsistrategian toimesta kyselyn, sekä työpaja -työskentelyn avulla (Stenvall, 2021). Tuloksissa lasten oikeuksien toteutuminen näyttäytyy lasten ja nuorten näkökulmasta heikolta.

Tulosten perustella tämä johtuu osittain siitä, että lapset ja nuoret kokivat, että heitä ei kuunnella. He myös kokivat aikuisten olevan välinpitämättömiä ja liian kiireisiä huomioimaan lasten ja nuorten oikeuksia. Vaikutusmahdollisuuksiin liittyvien kyselyvastauksien pohjalta todettiin, että lapset ja nuoret kokivat mielipiteidensä tulleen huomioiduksi perheen ja kavereiden kanssa toimiessa. Sama kokemus näkyi myös suhteessa harrastuksiin. Sen sijaan koulussa heidän näkökulmaansa huomioitiin heikosti. (Stenvall, 2021)

Lasten ja nuorten näkökulman huomioiminen on oleellinen osa autonomiaa, joka kytkeytyy vahvasti itsemääräämisoikeuteen (Pietarinen, 1994, s. 97–101). Autonomia on tuttu termi koulutuksen kentällä, sillä ajankohtaisessa opetusalan kirjallisuudessa ja tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on oppilaan aktiivinen toimijuus, jonka yhtenä käsitteenä pidetään autonomista oppimista (Saarenketo, 2016, s. 39). Ken (2023) mukaan koulutuksen ja opetuksen pääomainen tarkoitus on kannustaa lapsen autonomiakäyttäytymistä ja painottaa lasta toimimaan aktiivisena yksilönä. Hänen mukaansa lapsi tulee ottaa aktiivisena toimijana mukaan päätöksiin, sillä vaikka lapsi ei omaa samanlaista kokemusta ja tietoa kuin aikuiset, ei lapsilla ole yleensä puutteita rationaalisen päättelykyvyn suhteen. Lapsi tarvitsee kuitenkin tukea ja apua aikuiselta, jolla on vastuu ohjata lasta kuunnellen hänen mielipiteitään ja ajatuksiaan (Ke, 2023). Tätä näkökulmaa tukee Lajusen ym. julkaisu *Tunne- ja turvataitoja lapsille* (2019, s. 11–12) jossa kerrotaan lasten oikeuksista, ja kuinka ne määrittävät lapset itsenäisiksi toimijoiksi, jotka omaavat valmiuksia selviytyä erilaisissa tilanteissa. Kuitenkin lasten oikeudet velvoittavat aikuisia toimimaan osallistavina osina lasten ja nuorten päätöksen teossa esimerkiksi tiedon välittäjien roolin avulla (Lajunen ym., 2019, s. 11–12).

Huin ja Tsangin (2012) mukaan autonomiaa vahvistava koulun henkilökunta, sekä autonomiaa tukevat vanhemmat edistävät lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuden toteutumista muun muassa tarjoamalla mahdollisuuksia valita erilaisten asioiden välillä, sekä auttamalla perustelemaan lapsen ja nuoren tekemiä valintoja, antaen näin mahdollisuuden yksilölle tavoitella henkilökohtaisia tavoitteita ja kiinnostuksen kohteita. Koivulan ym. (2019) mukaan

ajankohtainen kirjallisuus tiivistää autonomiaa tukevien opettajien käytöksen seuraaviin luokkiin: sisäisten motivaatioresurssien tukeminen, ei-kontrolloivan kielen käyttäminen ja lasten näkökulmien tunnistaminen. Opettaja voi siis tukea oppilaiden itsemääräämisoikeutta esimerkiksi vähentämällä kontrolloivaa kielenkäyttöä (Hui & Tsang, 2012; Koivula ym., 2019), ja huomioimalla oppilaiden tarpeita arjessa (Koivula ym., 2019).

Itsemääräämistä tukeakseen koulun toimintakulttuurissa sekä tavoissa tulee aktiivisesti ottaa huomioon itsemääräämisoikeuden kolme ulottuvuutta: vapaus, koskemattomuus ja yksityisyys, sillä ne kuuluvat oppilaiden perus- ja ihmisoikeuksiin. Esimerkiksi yksityisyyden näkökulmasta koulun julkisesta luonteesta huolimatta on opetuksen toteuttamisessa huolehdittava jokaisen lapsen oikeudesta yksityisyyteen (Hakalehto-Wainio 2012, s. 303). Oikeus yksityisyyteen on yhteydessä koskemattomuuteen, joka käsitteenä kattaa kaiken lapsesta epämiellyttävältä tuntuvan välttämättömän kosketuksen (Hakalehto-Wainio, 2012, s. 291) ja henkilökohtaisen tilan. Fyysisen ulottuvuuden lisäksi koskemattomuuden voidaan nähdä käsittävän myös henkisen koskemattomuuden. Koskemattomuuden henkinen ulottuvuus näkyy koulumaailmassa esimerkiksi niin, ettei opettaja saa työssään kommentoida sopimattomasti oppilaan ulkonäköön, pukeutumiseen, luonteeseen tai muihin identiteetin osa-alueisiin (Hakalehto-Wainio, 2012, s. 293). Oikeus vapauteen ja sen toteutuminen koulumaailmassa on vahvasti yhteydessä edellä mainittuihin oikeuksiin. Aikuisen tulee ohjata kasvatuksessa lasta kohti itsenäisyyttä ja vapautta, jotta hänestä kasvaa tällainen yksilö (Paalasmaa 2014, s, 217).

1.4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa selvitimme kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatuksia itsemääräämisoikeudesta ja itsemääräämisoikeuteen vaikuttavista tekijöistä. Aikaisemmat tutkimukset liittyen lasten ja nuorten käsityksiin itsemääräämis-

oikeudesta, ja vuorovaikutuksen roolista itsemääräämisoikeudessa ovat vähäisiä. Tiedon lisääminen siitä, millaisena lapset ja nuoret näkevät itsemääräämisoikeuden ja sen toteutumiseen vaikuttavat tekijät, auttaa ymmärtämään lapsia ja nuoria paremmin. Tiedon lisääminen auttaa myös saamaan lisää ymmärrystä siitä, millaisilla tekijöillä voi vahvistaa lapsen ja nuoren itsemääräämisoikeutta. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen artikla 12 sisältää lapsen oikeuden saada näkemyksensä huomioduksi. (Lapsenoikeudet.fi) Tässä tutkimuksessa luodaan lapsille ja nuorille mahdollisuus tuoda omat näkemykset esille.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Mitä ajatuksia kuudes- ja kahdeksaluokkalaisilla nousee itsemääräämisoikeuteen liittyen?
2. Mitä ajatuksia kuudes- ja kahdeksaluokkalaisilla nousee itsemääräämisoikeuteen vaikuttavista teemoista?

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

Kvalitatiivisen tutkimuksen perustana on kuvata todellista elämää (Hirsjärvi ym., 2016), ja kvalitatiivinen lähestymistapa korostaa tiedon subjektiivista luonnetta (Puusa & Juuti, 2020, s. 76.). Kvalitatiivisen tutkimuksen kontekstisidonnaisuus ymmärtää ihmisen osana sosiaalista ympäristöään, jolloin tutkimusaineisto tarjoaa lisää ymmärrystä ympäröivästä kulttuurista yksilön näkemysten kautta (Puusa & Juuti, 2020, s. 81). Tämä vahvistaa kvalitatiivisen menetelmän valintaa hyödylliseksi lähestymistavaksi tutkimuksessamme.

Tässä tutkimuksessa on sekä fenomenografisia että fenomenologishermeneuttisia piirteitä. Sekä fenomenologia että fenomenografia jakavat näkemyksen kokemuksesta (Niikko, 2003, s. 18). Koska tutkimuksemme tarkoituksena on tarkastella, kuvailla ja ymmärtää lasten ja nuorten tapoja käsittää itsemääräämisoikeuteen liittyviä ilmiöitä yksilöllisesti koetun kokemusmaailman kautta, lähestyimme tutkimustamme fenomenografisesti ja fenomenologishermeneuttisesti. (Booth, 1994, s. 7; Järvinen, 2012, s. 79-89; Niikko 2003, s. 14).

Fenomenografia ymmärtää ihmisen tavan kokea jotakin olevan suhteessa siihen, kuinka ihmisen tietoisuus rakentuu (Niikko, 2003 s. 17). Fenomenografian mukaan käsitys on dynaaminen ilmiö, sillä käsitykset asioista voivat muuttua (Metsämuuronen, 2006, s. 108).

Fenomenologiassa ilmiöitä tarkastellaan tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemusmaailman kautta. Tavoitteena on ymmärtää tutkimuksen kohteena oleva ilmiö sellaisena kuin se tutkimuksessa mukana olevien henkilöiden kokemuksissa ilmenee. (Huhtinen & Tuominen, 2020, 297–298.)

Hermeneutiikka kohdistuu ihmisten väliseen kommunikaatioon, sekä tulkintoihin ja ymmärtämiseen, mikä on ollut olennainen osa tutkimusprosessiamme. Hermeneutiikka näkee ilmaisujen kantavan merkityksiä, joita voi

lähestyä vain ymmärtämisen ja tulkitsemisen kautta. (Valli & Aaltola, 2015, s. 33)

2.1 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimuksen kohderyhmä oli peruskoulun kuudes- ja kahdeksaluokkalaiset lapset ja nuoret. Tutkimukseen osallistui kaksi kuudennen luokan ryhmää ja kaksi kahdeksannen luokan ryhmää. Kuudesluokkalaisista koostuva joukko oli yhteensä 41 oppilasta ja kahdeksaluokkalaisista koostuva joukko oli yhteensä 32 oppilasta. Yhteensä tutkimukseen osallistui kaiken kaikkiaan 73 oppilasta. Löysimme tutkimukseen osallistuvat luokat ottamalla yhteyttä Keski-Suomen alueen kuudennen ja kahdeksannen luokan opettajiin. Yhteydenottoon vastasi neljä opettajaa, joille lähetimme tietosuojailmoitukset, sekä tutkimusluvut oppilaiden vanhemmille välitettäväksi. Aineistonkeruupäivinä kuudennen luokan 41 oppilaasta 24:lla puuttui huoltajan suostumus osallistua tutkimukseen ja neljä (4) oppilasta ei itse antanut suostumusta käyttää vastauksiaan aineistossa. Näistä yhdellä oli huoltajan suostumus, mutta oppilas itse päätti olla osallistumatta tutkimukseen.

Kahdeksaluokkalaisista 32 oppilaasta kahdeksalla (8) puuttui huoltajan suostumus osallistua tutkimukseen ja kuusi (6) kieltäytyi itse. Tutkimukseen osallistui lopulta 16 kuudesluokkalaista, ja 18 kahdeksaluokkalaista eli yhteensä 34 oppilasta.

Koska tutkittavat valikoituivat pelkästään iän (11–12 v ja 13–14 v) perusteella, muita ominaisuuksia, kuten tarkkoja nimitietoja tai sukupuolta ei ollut tutkimuksen näkökulmasta olennaista selvittää. Tutkittavien ikä oli tutkimuksen kannalta olennaisin ominaisuus, sillä halusimme tarkastella nivelvaiheissa olevien oppilaiden ajatuksia ja ottaa huomioon sekä ala-, että yläkoulu-
laisten ajatuksia. Varhaisteini-iässä tapahtuu paljon muutoksia seksuaalisuudessa ja kokemusmaailmassa, sillä nuoruusiässä lapsi kehittyy käänteentekevästi niin henkisesti, kun fyysisestikin samalla alkaen muodostaa omaa riippu-

matonta arvomaailmaansa (Kaltiala-Heino, 2004). Tämä merkittävä kehitysvaihe lisää juuri tämän ikäjakauman olennaisuutta tutkimuksemme aiheen kannalta.

2.2 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimuksemme aineisto kerättiin marras-joulukuussa 2023 kahdessa eri Keski-Suomen alueen koulussa. Suoritimme aineistonkeruun paikan päällä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tyypillistä lähestyä tutkittavia heidän luonnollisessa ympäristössään (Puusa & Juuti, 2020, s. 76) joten koulu ympäristönä oli lasten tutkimisen kannalta luonteva valinta. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista avoimuus ja joustavuus, eikä tutkimusprosessin vaiheet ole välttämättä etukäteen selkeästi jaoteltavissa. Kvalitatiivinen tutkimus mahdollista joustavan luonteensa vuoksi myös erilaisten aineistonkeruutapojen ja analyysimenetelmien käytön. (Aaltola, 2010, s. 72) Käytimme tutkimuksemme aineistonkeruumenetelmänä avoimien kysymysten kyselylomaketta, koska se on kvalitatiivisen tutkimuksen yksi tutkimusmenetelmistä (Alasuutari, 2011). Koimme tämän menetelmän antavan tutkimuksemme kannalta eniten tietoa suhteessa kohderyhmään ja aiheeseen. Jokainen aineistonkeruupäivinä paikalla ollut oppilas osallistui kyselylomakkeen tekoon, huolimatta osallistumisestaan tutkimukseen.

Tutkimuksemme aineistonkeruumenetelmänä oli avoin kyselylomake, joka sisälsi kolme erilaista tehtävätyyppiä (ks. Liite 1). Lomakkeen ensimmäinen tehtävätyyppi oli case -tehtävä, joka sisälsi kaksi itsemääräämisoikeuteen liittyvää kuvitteellista tilannetta ja niihin liittyviä kysymyksiä. Molempiin case- tehtäviin liitettiin kuvat tuomaan konkretiaa ja näin tukemaan tilanteen hahmottamista. Tehtävän tavoitteena oli saada tietoa tutkittavien ajatuksista liittyen itsemääräämisoikeuteen, eli ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Kyselylomakkeen toinen tehtävätyyppi oli väittämätehtävä, joka sisälsi erilaisia

väittämiä liittyen autonomiaan, ja omiin kokemuksiin tilanteista, joissa itsemääräämisoikeutta ilmenee. Tehtävän tarkoituksena oli selvittää kuudes -ja kahdeksaluokkalaisten omia ajatuksia itsemääräämisoikeuteen vaikuttavista teemoista, vastaten toiseen tutkimuskysymykseen. Lomakkeen viimeinen tehtävä oli vapaa sana -kohta, jonne tutkittavilla oli mahdollisuus avata omin sanoin sitä, miten he itse haluaisivat heitä kohdeltavan. Tämän avulla kartoitimme itsemääräämisoikeuteen liittyviä ajatuksia kohderyhmältä heidän oman, vapaan kerronnan avulla.

2.3 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysin tavoite on luoda aineistoon selkeyttä ja sitä kautta tuottaa uutta tietoa tutkittavasta aiheesta (Eskola & Suoranta, 2008, s. 137). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysitavan valintaan vaikuttaa se, mikä on tutkijan suhde teoriaan (Eskola, 2010, s. 188). Tämän tutkimuksen aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin, sekä teoriaohjaavan analyysitavan keinoin.

Tässä tutkimuksessamme käytimme teoriaohjaavaa analyysitapaa ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii apuna teoreettisten kytkentöjen avulla, mutta analyysi ei pohjaudu pelkästään sen varaan (Tuomi & Sarajärvi, 2017). Analyysia ohjaavaksi tekijäksi muodostui itsemääräämisoikeuden jaottelu kahteen teoriaan nousseeseen pääluokkaan: autonomiaan ja seksuaalisuuteen (Tuomi & Sarajärvi, 2017) (ks. Taulukko 1). Pääluokkien valinnat mukailevat YK:n lasten oikeuksien sopimusta ja seksuaaliterveyden maailmanjärjestön seksuaalioikeuksien julkaisua. (Unicef.fi) Autonomia -pääluokka sisälsi seuraavat alaluokat: päätöksenteko, mielihiteet ja oikeudet. Seksuaalisuus -pääluokka sisälsi seuraavat alaluokat: sukupuoli-identiteetti, itseilmaisu ja sensitiivisyys.

Taulukko 1. Teoriaohjaava analyysi

	Pääluokka	Alaluokka	Pelkistetty ilmaus
Itsemääräämisoikeus	Seksuaalisuus	Sukupuoli-identiteetti	Kohdatuksi tuleminen omana itsenään
		Itseilmaisu	Oikeus ilmaista itseään haluamallaan tavalla
		Sensitiivisyys	Sensitiivisyys vuorovai- kutustilanteissa
	Autonomia	Päätöksenteko	Oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin
		Oikeudet	Mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään
		Mielipiteet	

Toista tutkimuskysymystä analysoimme aineistolähtöisesti. Aineistolähtöistä analyysia tehdessä tutkija ei ennalta määrittele analyysiyksiköitä, vaan ne nousevat aineistosta tutkimuksen tarkoituksen viitekehysten sisällä (Tuomi & Sarajärvi, 2017). Aloitimme analyysin lukemalla aineiston useaan kertaan läpi. Aineiston analyysiprosessin alkuvaiheessa huolellinen perehtyminen aineistoon lukemalla on tärkeää, jotta tutkija saa aineistosta alustavan kokonaiskuvan (Eskola & Suoranta, 2008 s. 151). Puusan (2020, s. 151) mukaan aineistoon perehtyminen täytyy tehdä huolella, sillä se määrittää pitkälti analyysin laadun. Sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa järjestimme aineiston tiiviiseen muotoon kuitenkin pitäen huolen, että aineiston oleellinen ydin säilyy (Puusa, 2020 s. 149) ja aineistosta saadaan karsittua kaikki tutkimuksen kannalta epäolennaiset elementit pois (Tuomi & Sarajärvi, 2017).

Aineiston selkeyttämisen jälkeen aloitimme aineiston abstrahoinnin. Poimimme aineistosta tutkimuskysymyksemme kannalta olennaiset vastaukset, eli

tässä kohtaa itsemääräämisoikeuteen vaikuttaviin tekijöihin liittyvät vastaukset. Seuraavaksi analyysiprosessissa keskityimme koodaamaan ja ryhmittelemään aineistoa niin, että kokosimme itsemääräämisoikeuteen vaikuttaviin tekijöihin liittyviä yhtenäisiä merkityksiä sisältäviä vastauksia. Koodaamisen avulla aineiston saa pilkottua osiin, jolloin sitä on helpompi tulkita. (Eskola & Suoranta, 2008 s. 154) Näin saimme muodostettua itsemääräämisoikeuteen liittyvät vahvistavat ja estävät tekijät. Seuraavaksi kokosimme aineistosta nousseet vahvistavia ja estäviä tekijöitä käsittelevät ilmaisut eri taulukoihin, jonka jälkeen yhdistimme ilmaisut pelkistetyiksi ilmauksiksi. Näistä muodostimme edelleen alaluokat ja lopulta pääluokat toiseen tutkimuskysymykseen peilaten (Puusa, 2020, s. 153). Tässä abstrahoinnin vaiheessa tutkija järjestää tutkimusaineiston muotoon, josta sen perusteella tehdyt johtopäätökset irrotetaan yksilöistä yleiselle ja käsitteelliselle tasolle (Metsämuuronen, 2006, s. 122). Pääluokkia muodostui kumpaankin taulukkoon yhteensä kolme (ks. Taulukko 2).

Taulukko 2. Aineistolähtöinen analyysi

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Pääluokka
<p><i>“Hän on tervetullut luokkaan ja siellä saa olla sellainen kuin kokee olevansa koska opettaja on valmis kutsumaan oppilaita niin kuin he tahtovat”</i></p> <p><i>“Se kun ope kysyi Havulta kutsutaanko häntä pojaksi vai tytöksi tuntui varmasti hyväksytyltä ja helpottavalta kun uusi luokka kuulostaa kivalta ja hyväksyvältä.”</i></p>	<p>Opettajan sensitiivinen vuorovaikutus viestii hyväksytyksi tulemisesta omana itsenään</p>	<p>Opettajan vuorovaikutus</p> <p>Sensitiivinen vuorovaikutus</p>	<p>Sensitiivinen vuorovaikutus</p>

<p><i>“Esimerkiksi koulukuraattorin tai -psykologin tai kuraattorin kanssa voi mennä juttelemaan, koska heidät on koulutettu siihen hommaan. Myös niiden opettajien kanssa voi jutella, jotka ovat olleet kivoja ja ottaneet minut huomioon.”</i></p> <p><i>“Se lähennyttää kaverisuhdetta jos kertoo asioistaan. Kavereihin voi luottaa henk.koht. asioissa.”</i></p> <p><i>“ Kavereihin voi luottaa, että he eivät kerro tarvittaessa kenellekään. Kavereille voi tarvittaessa kertoa ensin asioita, joita ei halua kertoa vielä vanhemmille. Kaverit voivat auttaa, jokapäiväisessä elämässä, jos se on mahdollista (omissa huolissa). Kaverit antavat minun olla oma itseni.”</i></p>	<p>Arvostava, huomioiva vuorovaikutus tukee luottamusta ihmissuhteissa</p> <p>Arvostava, huomioiva kohtaaminen tukee luottamusta ihmissuhteissa</p>	<p>Luotettavat vuorovaikutussuhteet</p>	<p>Luottamus</p>
<p><i>“Voin puhua kavereiden kanssa mistä vaan ja he kuuntelevat, sekä tarvittaessa yrittävät auttaa. He suhtautuvat vakavasti asioihini mutta myös saavat olon paremmaksi huumorilla.”</i></p> <p><i>“Kavereiden seurassa minua kuunnellaan ja kaverit osoittavat kiinnostusta. Mielipiteitäni myöskin arvostetaan ja kuunnellaan. Kaveriporukassa on hyvä ilmapiiri joka kannustaa olemaan avoin.”</i></p>	<p>Vertaisilta saatu ymmärrys ja hyväksyntä</p> <p>Mahdollisuus keskustella asioista vertaisten kanssa</p>	<p>Kaverisuhteiden merkitys</p>	<p>Vertaistuki</p>

Itsemääräämisoikeutta vahvistavien tekijöiden pääluokiksi muodostuivat: sensitiivinen vuorovaikutus, luottamus ja vertaistuki. Itsemääräämisoikeutta estävien tekijöiden pääluokiksi muodostuivat: itseilmaisun rajoittaminen, epäsensitiivinen toiminta, etäinen vuorovaikutus.

2.4 Eettiset ratkaisut

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija on intensiivisesti läsnä tutkimusprosessin eri vaiheissa (Puusa & Juuti 2020 s.190). Tunnistimme ja hyväksyimme, että olemme tutkijoina tutkimuksemme keskeinen tutkimusväline, mikä on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta (Eskola & Suoranta, 2008, s. 210). Tiedostimme, että tätä kautta omat subjektiiviset tausta-ajatuksemme ja käsityksemme tutkittavasta aiheesta voivat luoda vaikutteensa tutkimusprosessiin (Puusa & Julkunen 2020, s. 190). Koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten erilaiset ilmiöt näyttäytyvät ihmisten elämässä, on subjektiivisuus osa kvalitatiivista tutkimusta. (Barbour, 2008, s. 12–13). Aaltion ja Puusan (2020, s.179) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan suorittama reflektointi omasta subjektiivisuudestaan, sekä omista arvoistaan, jotka saattavat olla merkityksellisiä tutkimuksen kulun ja lopputuloksen kannalta.

Tuomin ja Sarajärven (2017) mukaan tutkimuksen hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamisen avulla saavutettava uskottavuus ja tutkijan tekemät eettiset ratkaisut ovat erottamattomia. Tämä tutkimus on tehty hyvien tieteellisten käytäntöjen periaatteiden mukaisesti, joka on eettisesti hyvän tutkimuksen edellytys (Hirsjärvi ym., 2016). Näihin Suomen tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimiin periaatteisiin kuuluvat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK, 2023) ja nämä periaatteet on huomioitu koko tutkimuksen ajan. Tunnistamme tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset sekä niiden sisältämät haasteet, mikä tekee eettisesti asiallisen tutkimuksen toteutumisesta todennäköisempää (Eskola & Suoranta, 2008, s. 52).

Tutkimuksen tekijöiden tulee hankkia tutkittavilta suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Ollakseen eettisesti pätevä, suostumus tulisi antaa tietoisista, ei pakotetuista lähtökohdista. Tämä edellyttää, että tutkittavalla on tarpeeksi tietoa tutkimuksesta. (Barbour, 2008, s. 77–78) Näin ollen tutkittaville oppilaille ja heidän huoltajilleen lähetettiin etukäteen tiedotteet tutkimuksesta, tutkimuspyyntö sekä tietosuoja- ja suostumuslomakkeet. Tutkimuksen eettisyyden olen-

nainen periaate on noudattaa ihmisarvon kunnioittamista, jonka huomioimme koko tutkimuksen ajan (Eskola & Suoranta, 2008, s.56). Tutkittavilla tulee olla mahdollisuus valita osallistumisestaan tai osallistumattomuudestaan tutkimukseen. Tätä vapaaehtoisuutta vaatii esimerkiksi perustuslain turvaama kaiken ikäisille kuuluva itsemääräämisoikeus (Nieminen, 2010, s. 37). Huomioimme, että tutkimuksen vapaaehtoisuus tulee ilmi tiedottaessamme tutkimuksestamme (Kuula, 2006, s. 87). Noudatimme tutkittavien koulujen käytänteitä tutkimuksesta tiedottamiseen ja aineiston keruuseen liittyen. Ottaen huomioon tutkimuksemme aiheen, teimme tutkijoina päätöksen antaa lasten ja nuorten itse valita tutkimukseen osallistumisesta. Sen vuoksi keräsimme suostumuslomakkeet myös oppilailta. Ennen tutkimusaineiston keruuta esittelimme tutkittaville itsemme sekä muistutimme edelleen, että vapaaehtoisuus tutkimukseen osallistumisesta pätee koko tutkimuksen ajan (Kuula, 2006, s. 87). Koska tutkittavalla tulee olla riittävästi informaatiota tutkimuksesta ennen vapaaehtoista suostumista (Kuula, 2006, s. 107), avasimme aineistoa kerätessä tutkittaville, kuinka käsittelemme henkilötietoja, kertomalla muun muassa anonymiteetin suojaamiseen liittyvät toimenpiteet ja sen, ettei vastauksia voi jälkikäteen yhdistää tutkittavaan.

Aloittaessamme tutkimusaineiston analysoinnin erotimme henkilötietoja sisältävät suostumuslomakkeet aineistonkeruumonisteista, jotta saimme taattua lomakkeiden anonymiteetin. Tämän jälkeen siirsimme tutkimusaineiston sähköiseen muotoon, jossa jokaiselle monisteelle koodattiin oma tunniste (esimerkiksi 2N). Tutkimusmonisteessamme vastaajan oli mahdollista tuottaa melko arkaluontoistakin materiaalia esimerkiksi sukupuoli-identiteetistä, joten koimme anonymiteetin varmistamisen ja sensitiivisyyden erityisen tärkeänä. Eskolan ja Suorannan (2008, s. 57) mukaan mitä arkaluontoisempi tutkittava aihe on, sitä tiukemmin tutkijan tulee suojata tutkittavan anonymiteettia. Valitsimme anonymin kyselylomakkeen aineistonkeruun tavaksi varmistaaksemme mahdollisimman avoimet ja luotettavat vastaukset samalla takaamalla tutkittavien turvallisuuden. Tutkimusaineistomme koostui fyysisistä lomakkeista, joita säilytimme asiallisesti suojattuna koko tutkimuksen ajan. Näihin lomakkeisiin ei

ollut pääsyä muilla, kuin tutkijoilla. Tutkimuksen valmistuttua suoritimme tutkimusaineiston asianmukaisen hävittämisen.

Yhden luokan kohdalla aineistonkeräämistilanteessa oli vain toinen tutkija läsnä toisen paikalle pääsemisen estymisen vuoksi. Tilanne hoidettiin kuitenkin muita tutkimusaineistonkeräämistilannetta vastaavalla tavalla, joten emme usko sen vaikuttaneen aineistoon. Toinen tutkijoista oli aiempia keräyskertoja mukailevalla tavalla esittelemässä tutkimusta ja kertomassa tutkimukseen liittyvät seikat.

3 TULOKSET

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä halusimme selvittää, mitä ajatuksia peruskoulun kuudes- ja kahdeksaluokkalaisilla nousee itsemääräämisoikeuteen liittyen. Oppilaiden ajatusten pohjalta ja teorian ohjaamana saimme muodostettua kaksi pääluokkaa: seksuaalisuus ja autonomia. Pääluokkien valinnat mukailivat YK:n lasten oikeuksien sopimusta ja seksuaaliterveyden maailmanjärjestön seksuaalioikeuksien julkaisua (Unicef & WAS, 2014). Toisella tutkimuskysymyksellä pyrimme selvittämään, millaisia ajatuksia kuudes- ja kahdeksaluokkalaisilla nousee itsemääräämisoikeuteen vaikuttavista tekijöistä. Toisen tutkimuskysymyksen tuloksien perusteella muodostimme kaksi kategoriaa: itsemääräämisoikeutta vahvistavat tekijät ja itsemääräämistä estävät tekijät. Avaamme näitä omissa alaluvuissa.

3.1 Oppilaiden ajatukset itsemääräämisoikeuteen liittyen

Seksuaalisuuteen liittyi oppilaiden vastausten perusteella sukupuoli-identiteetti, itseilmaisu ja sensitiivisyys.

Sukupuoli-identiteetti ilmeni oppilaiden vastauksissa omana itsenään kohdatuksi tulemisen tärkeytenä. Aihe esiintyi oppilaiden vastauksissa esimerkiksi vuorovaikutussuhteiden ja luottamuksen yhteydessä.

“Pystyn parhaiden kavereiden seurassa luottamaan heihin ja olemaan oma itseni.” 2B

“Toivon että saan olla oma itseni ja minut hyväksytään juuri sellaisena kuin olen. Toivon myös että virheeni hyväksytään. Toivon myös että saan tukea jos sitä tarvitsen.” 1L

Kyselylomakkeen case -tehtävässä oppilaiden tehtävänä oli eläytyä Havun tilanteeseen, jossa opettaja kysyi hänen toivettaan sukupuolta määrittävän termin käyttöön liittyen. Valtaosassa vastauksissa opettajan toiminta ilmeni merkkinä hyväksyvistä kohtaamisesta sellaisena kuin on:

“Havusta tuntuu hyvältä että hän saa olla oma itsensä.” 2K

“Hän on tervetullut luokkaan ja siellä saa olla sellainen kuin kokee olevansa koska opettaja on valmis kutsumaan oppilaita niin kuin he tahtovat” 1B

Osassa vastauksissa sukupuolen määrittämisen tarkoituksenmukaisuutta myös kyseenalaistettiin:

“Havu oli tyytyväinen kun häneltä kysyttiin tätä, eikä asiasta vedetty johtopäätöksiä. Hän mietti kuitenkin, miksi opiskelutilanteissa on tarpeellista kysyä sukupuolittuneita termejä, kun oppilasta voi kutsua myös monella muulla tavalla. Esimerkiksi oppilaan omalla nimellä.” 2O

“Miksi tämä on tärkeää kun voisi vain kutsua nimellä.” 2I

Itseilmaisun rooli näyttäytyi tutkittavien vastauksissa. Suuressa osassa vastauksia nousi esiin oppilaiden kokemus siitä, että on mahdollisuus vapaaseen itsensä ilmaisuun. Valtaosassa oppilaiden vastauksista itseilmaisuus painottui pukeutumiseen. Oppilaat kuvailivat väittämätehtävässä tilannetta, joissa he voisivat kokea itsemääräämisoikeutensa loukatuksi esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

“Jos esimerkiksi haluaisin pukea jonkun “erikoisemman” vaateen ja koulukaverini sanoisivat ja kyseenalaistaisivat vaatevalintaani. Olisin vihainen koska haluaisin olla oma itseni. Sanoisin että minulla on oikeus olla minä.” 1L

“Jos esim. haluaisi kokeilla uutta pukeutumistyyliä, mutta kaverit torjuisivat ideani tai pilkkaisivat.” 2P

Sensitiivisyys tarkentui oppilaiden vastauksissa sensitiivisyyden merkitykseen vuorovaikutustilanteissa. Esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa tapahtuneet

tunkeilevat kysymykset koettiin epämukavina, mikä korostaa sensitiivisen vuorovaikutuksen merkitystä:

”Bertta tunsu epämukavuutta ja tunkeilevuutta sukulaiselta joka kysyi yksityisasiota. Sukulainen varmaan luuli, että kysymys on yleisesti mukava ja siitä syntyy keskustelua, mutta ei ymmärtänyt että kaikki eivät pidä.” 2H

”Jos kaveri on sanonut tai kysynyt jotain henkilökohtaista kovaan ääneen koulussa. Olin nolostunut ja vähän vihainen.” 2B

Autonomiaan liittyen vastauksissa nousi aihealueina päätöksenteko ja oikeudet, sekä mielipiteet.

Päätöksenteko ja oikeudet pelkistettiin aineiston perusteella oikeudeksi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Tämä näkyi oppilaiden sanottamana esimerkiksi seuraavasti:

”Minä toivon että muut antavat minun päättää asiani ja että kaikki huomioisivat minut. Ja tukisivat minua.” 1D

”Jos en saisi päättää minua koskevistä asioista, se ärsyttäisi.” 1O

”Minulla on oikeus päättää, mitä ajattelen itsestäni koska kyse on minusta, eli sitä mitä minä olen!! Jos tahdon ajatella olevani tyttö tai poika koen sen omaksi asiakseni, koska mitä se muita liikuttaa, jos olen oma itseni...” 1M

”Jos hän sanoo että en saa mennä vessaan vaikka minulla olisi siihen lupa. Tunnen oloni uhatuksi. Ja epäoikeutetuksi.” 2H

Mielipiteitä koskien oppilaiden vastauksissa nousi mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään. Osa oppilaista toi esiin mielipiteiden ilmaisun mahdollisuuden vertaisten kanssa, kuten oppilas 2P:

”Kavereiden seurassa minua kuunnellaan ja kaverit osoittavat kiinnostusta. Mielipiteitäni myöskin arvostetaan ja kuunnellaan. Kaveriporukassa on hyvä ilmapiiri joka kannustaa olemaan avoin”. 2P

Muutama oppilas taas lähestyi mielipiteiden huomioon ottamista koulumaailman näkökulmasta, esimerkiksi opettajan toimesta. Oppilas 1N nosti mielipiteiden huomioimisesta koulumaailmassa seuraavanlaisesti:

“Kokisin itsemääräämisoikeuteni loukatuksi esimerkiksi, jos opettaja ei kuuntelisi mielipiteitäni jostain asiasta, vaikka muiden kuuntelee.” oppilas 1N

Mielipiteiden vapaa ilmaisu nousi oppilaiden vastauksissa useasti.

3.2 Itsemääräämisoikeutta vahvistavat tekijät

Itsemääräämisoikeutta vahvistaviksi tekijöiksi muodostui sensitiivinen vuorovaikutus, luottamus ja vertaistuki.

Sensitiivinen vuorovaikutus oli yksi oleellinen osa itsemääräämisoikeutta vahvistaviksi tekijöitä oppilaiden vastauksissa. Valtaosa vastaajista näki vuorovaikutuksen ja sen sensitiivisyyden tukevan itsemääräämisoikeutta ja oman itsensä toteuttamista.

“Haluaisin että minua kohdellaan hyvin ja arvostavasti. Mutta haluaisin myös, että muut ymmärtäisivät että jos olen surullinen en välttämättä aina halua puhua siitä.” -1C

“Onpa kiva että täällä hyväksytään kaikki sellaisena kuin on.” -2J

“Niin kuin nytkin eli esim. kysyy kuulumisia, pitää yhteyttä, puhuu kauniisti, välittää, rakastaa, ei syrji, osoittaa, että on tärkeä.” - 2M

Koulumaailmassa oppilaat näkivät, että koulun henkilökunnan ja varsinkin opettajan sensitiivinen vuorovaikutus viestii hyväksytyksi tulemisesta omana itsenään. Tämä korostui erityisesti aiemmin mainitussa case- tehtävässä, jossa tutkittavat eläytyivät Havun tilanteeseen ja vastasivat sen pohjalta kysymyksiin.

“Hän on tervetullut luokkaan ja siellä saa olla sellainen kuin kokee olevansa koska opettaja on valmis kutsumaan oppilaita niin kuin he tahtovat” 1B

“Olisin iloinen, että omat ajatukseni otetaan huomioon, eikä vain oleteta tai katsota ulkonäön perusteella. Kokisin oloni tervetulleeksi, ja että opettaja osaa jatkossakin ottaa minut huomioon... Myöhemmin uskaltaisin myös olla luokassa paremmin oma itseni ja jutella opettajan kanssa.” 1N

“Jos koen tarvetta jutella aikuinen auttaa minua koulussa. Usein en juttele koulussa mutta jos haluan minua kuunnellaan se tuo turvallisuudentunteen.” 2H

Luottamus ihmissuhteissa nähtiin itsemääräämisoikeutta vahvistavana tekijänä. Luottamus mainittiin liittyvän useisiin eri vuorovaikutussuhteisiin. Vastauksissa oppilaat nostivat vuorovaikutussuhteiksi suhteet koulun aikuisiin, vertaisiin sekä läheisiin ja perheeseen. Oppilaiden vastausten mukaan luottamus nähtiin syntyvän arvostavan ja huomioivan vuorovaikutuksen avulla. Vuorovaikutuksessa koettua luottamusta luonnehdittiin aineistossa esimerkiksi vastaavasti:

“Minulla on hyviä kavereita koska voin luottaa heihin. He myös puhuvat heidän asioista minulle”. 1B

“Varsinkin äiti ja isä kuuntelevat minua aina, ymmärtävät minua ja heihin voi luottaa.” 1E

“Koulun aikuiset on luotettavia ja he osaavat auttaa hyvin.” 2E

“Etenkin niiden kanssa jotka on pidempään jo tuntenut. Luottamus on kasvanut suureksi ja oikeesti uskaltaa puhua kaikesta, varsinkin kun tietää että ne on kyllä auttaa jos tarvii.” 2Q

Vertaistuki nousi vastauksissa itsemääräämisoikeutta vahvistavaksi tekijäksi. Oppilaiden vastausten mukaan kavereilta saatu ymmärrys ja hyväksyntä ovat tärkeitä elementtejä itsemääräämisoikeuden toteutumisen vahvistamisessa. Vastauksissa kaverisuhteissa näyttäytyi mahdollisuus keskustella henkilökohtaisista asioista kavereiden kanssa. Useammassa vastauksessa korostui vertaissuhteiden merkitys asioissa, jotka oppilaat kokevat vaikeaksi ottaa puheeksi perheenjäsenten tai huoltajien kanssa.

“Voin puhua kavereiden kanssa mistä vaan ja he kuuntelevat, sekä tarvittaessa yrittävät auttaa. He suhtautuvat vakavasti asioihini mutta myös saavat olon paremmaksi huumorilla.” 1L

“Kavereihin voi luottaa, että he eivät kerro tarvittaessa kenellekkään. Kavereille voi tarvittaessa kertoa ensin asioita, joita ei halua kertoa vielä vanhemmille. Kaverit voivat aut-

taa, jokapäiväisessä elämässä, jos se on mahdollista (omissa huolissa). Kaverit antavat minun olla oma itseni.” 1N

”Se lähennyttää kaverisuhdetta jos kertoo asioistaan. Kavereihin voi luottaa henk.koht. asioissa.” 2A

3.3 Itsemääräämisoikeutta estävät tekijät

Itsemääräämisoikeutta estäviksi tekijöiksi muodostui itseilmaisuus, epäsensitiivinen toiminta ja etäinen vuorovaikutus.

Itseilmaisu rajoittavat tekijät havaittiin vastauksissa itsemääräämisoikeutta estävänä tekijänä. Valtaosassa vastauksia itseilmaisu rajoittavat tekijät liittyivät pukeutumiseen. Pukeutumisen lisäksi itseilmaisun rajoittamisena nousi esimerkiksi seuraavanlaisia asioita:

”No siis alakoulun puolella (ja vielä nykyäänkin täällä) oli sellasta painostusta, etenkin just vaatteiden suhteen. Monesti tuli kuultua siitä että omat vaatteet on jotenkin rumat tms. Eihän se nyt kivaa kivaa ollut, mutta en nyt välttämättä siinä itkemään halua alkaa. Ja kyllähän se ärsytti ihan älyttömästi, sanoin kyllä vanhemmille, mutta ei siitä hirveesti apua ollu. Siihenkin kuitenkin tottu.” -2Q

”Koen loukkaavaksi sen, että en saa fanittaa ketä haluan julkisesti” 2N

”En saa määrätä itse sisustustyyliäni, koen loukkaavaksi sen koska en saa ilmaista itsenäni. 2N

”Kokisin itsemääräämisoikeuteni loukatuksi, jos koulun aikuiset tekisivät puolestani minua koskevia päätöksiä, jotka eivät kuulu heidän toimivaltaansa tai ei ole perusteita.” 2O

”Kun pelaan yhtä peliä, niin isovelji sanoo että ”se on paska peli”. Minusta se on loukkaavaa koska tykkään siitä pelistä. 1A

Epäsensitiivinen toiminta vuorovaikutustilanteissa koettiin vastauksissa yhdeksi ilmiöksi, joka vaikuttaa estävästi itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Valtaosassa vastauksissa epäsensitiivisellä toiminnalla tarkoitettiin vuorovaikutustilanteissa ilmenneitä tunkeilevia kysymyksiä, joiden koettiin rikkovan yksityisyyttä sopimattomuudellaan. Case -tehtävässä oppilaat 2Q, 2R ja 1G kuvailivat Bertan tuntemuksia tilanteessa:

“No ihan varmasti ainaki ahdisti ja ärsytti, koska ei kovin moni halua tollaseen kaikkien kuullen vastata. Eikä varmaan helpota, että se sukulainen sano sen niin kovaa, koska sitten tulee mukaan myös häpeä ja sellainen piiloutumisen halu.” 2Q

“Hän oli varmasti kiusaantunut ja ahdistunut, koska hänen yksityisasiotaan udellaan.” 2R

“Varmaan ahisti ku se ei halunnu kertoa, mut sit ku se toine kuiteski kysy siltä et se ei tienny mitä vastata.” 1G

Etäinen vuorovaikutus itsemääräämisoikeutta estävänä tekijänä nousi oppilaiden kokemukset siitä, että koulun aikuiset jäävät joko kiireen, tai kohtaamattomuuden takia etäisiksi koulun arjessa. Koettu etäisyys nähtiin estävän luottamuksen rakentumista. Esimerkiksi oppilas 1K kertoi vastatessaan väittämään “koetko että voit jutella koulun aikuiselle” : "En todellakaan. En luota heistä legit kehenkään." 1K.

Etäinen vuorovaikutus nousi aineistosta myös seuraavasti:

“Vastasin ei, koska en melkein ikinä ehdi puhua koulun aikuisen kanssa, enkä halua.” 1C

“Joidenkin kanssa voin mutta esim. terkkarin kanssa en koska en tunne häntä niin hyvin.” 2K

“En juuri keskustele koulun aikuisten kanssa, joten en tunne heitä niin hyvin, että voisoin kertoa omista henkilökohtaisista ajatuksistani”. 1M

Osa vastaajista ei kokenut koulun henkilökunnan etäisyyttä tai kiirettä ongelmaksi vuorovaikutuksen näkökulmasta.

4 POHDINTA

Tutkimuksemme tavoitteena oli saada tietoa siitä, mitä ajatuksia kuudes- ja kahdeksaluokkalaisilla on itsemääräämisoikeudesta, sekä siitä, mitkä tekijät vaikuttavat itsemääräämisoikeuteen. Tutkimuksemme kohderyhmään peilaten aiempia tutkimuksia itsemääräämisoikeudesta lasten ja nuorten näkökulmasta ja sen toteutumista lasten ja nuorten elämässä on tutkittu vähän Suomessa. Tutkimustiedon lisääminen näiden aihepiirien saralla on tärkeää, sillä tieto auttaa lisäämään ymmärrystä lasten ja nuorten kokemusmaailmaa kohtaan, sekä varmistamaan itsemääräämisoikeuden ja lasten oikeuksien toteutumista lasten ja nuorten elämässä. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen vaikuttaa merkittävästi myös lasten ja nuorten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin (Topo, 2013). Tarve tälle tutkimukselle kumpusi oman kiinnostuksemme lisäksi aihepiiriä käsittelevän tiedon puutteesta, sekä pyrkimyksestä tuottaa tietoa, joka voisi osaltaan olla vaikuttamassa lasten ja nuorten hyvinvointiin positiivisella tavalla.

4.1 Tulosten tarkastelu

Itsemääräämisoikeus. Itsemääräämisoikeus on kaikille kuuluva monimerkityksellinen oikeus, jonka olennaisia alakäsitteitä ovat seksuaalisuus ja autonomia. Kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten vastausten perusteella seksuaalisuus ja autonomia tunnistetaan myös osaksi itsemääräämisoikeutta. Vastauksissa seksuaalisuuteen liittyvänä itsemääräämisoikeuden osa-alueena nähtiin esimerkiksi sukupuoli-identiteetti. Sukupuoli-identiteetin merkitys näyttäytyi vastauksissa kohdatuksi tulemisena omana itsenään. Oikeus olla osa yhteiskuntaa omana itsenään on tärkeä osa seksuaalioikeuksia ja näin myös seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumista (Väestöliitto, 2024). Tämän oikeuden ajatus on hyvin kaunis, mutta sen toteutuminen käytännössä voi olla vaikeaa yhteiskunnassa, jossa raamit ja normit ovat muotoutuneet tietynlaisiksi. Näin

ollen oikeus olla osa yhteiskuntaa omana itsenään ja tulla kohdatuksi omana itsenään voi toteutua hankalammin yksilölle, joka jollain tavalla poikkeaa yhteiskunnan normeista.

Vastauksissa itseilmaisun merkitys nousi itsemääräämisoikeudessa seksuaalisuuden osa-alueena. Kiinnostavaa oli, että itseilmaisuus painottui valtaosassa vastauksissa pukeutumiseen itseilmaisun muotona. Vastaukset osoittivat myös, että itsemääräämisoikeudessa autonomia näyttäytyi omiin asioihin vaikuttamisen ja päätöksenteon merkityksellisyytenä. Oikeus vaikuttaa omaa elämää koskeviin päätöksiin on lapsen oikeus (Iivonen & Pollari, 2019). Myös omien mielipiteiden ilmaisu ja niiden kuulluksi tuleminen nousi myös osaksi itsemääräämisoikeutta.

Itsemääräämisoikeuteen vaikuttavat tekijät. Itsemääräämisoikeuden toteutumiseen voi vaikuttaa joko itsemääräämisoikeuden toteutumista vahvistavasti tai itsemääräämisoikeuden toteutumista estävästi. Olennaista on, miten vuorovaikutustilanteessa huomioidaan vastapuolen oikeudet, sekä sensitiivinen lähestymistapa. Sensitiivisyys vuorovaikutuksessa luo pohjaa myös luottamuksen rakentumiselle (Perhesuhdekeskus.fi). Saimme tutkimuksen vastauksista tärkeää tietoa siitä, millaisia vuorovaikutuksellisia asioita kuudes- ja kahdeksaluokkalaisilla nousi itsemääräämisoikeutta estäviksi, ja vahvistaviksi tekijöiksi.

Vastausten perusteella vuorovaikutuksessa tapahtuva sensitiivinen vuorovaikutus koettiin toimintana, joka viestii hyväksytyksi tulemisesta omana itsenään, ja näin ollen se koettiin itsemääräämisoikeuden toteutumista vahvistavaksi tekijäksi. Sensitiivisyys vuorovaikutuksessa tarkoittaa esimerkiksi pyrkimystä ymmärtämään toista omia kokemuksiaan peilaamalla ja empaattisesti (ICDP, 2018). Tärkeäksi osaksi itsemääräämisoikeutta vahvistavia tekijöitä vastauksissa nousi vertaisilta saatava tuki, mikä saattaa osin selittyä tutkittavien ikävaiheella, jossa kaverisuhteiden merkitys korostuu. Vertaissuhteilla on monenlaisia vaikutuksia lapseen. Esimerkiksi moraalinen ajattelu ja suvaitsevainen asenne kehittyvät vertaiskontakteissa. (Lastenjanuortenkeskus.fi, 2022) Luotettavat ihmissuhteet koettiin tärkeänä it-

semääräämisoikeutta vahvistavana tekijänä. Vastauksissa luottamuksen koettiin lähentävän ihmissuhteita ja mahdollistavan avoimen keskusteluyhteyden ihmisten välillä. Luottamuksen koettiin mahdollistavan myös henkilökohtaisten asioiden kertomista, mikä on tärkeä tukipilari lapsen ja nuoren elämässä.

Vastausten perusteella tutkittavat kokivat itseilmaisun rajoittamisen yhdeksi itsemääräämisoikeutta estäväksi tekijäksi. Tutkittavien vastauksissa itseilmaisun rajoittamisella tarkoitettiin etenkin pukeutumiseen liittyvää rajoitettavaa kommentointia. Itsemääräämisoikeuden toteutumista estäväksi tekijäksi koettiin myös epäsensitiivinen vuorovaikutus, joka vastausten perusteella kohdistui etenkin tunkeilevaan toimintaan vuorovaikutustilanteissa. Tunkeilulla tarkoitettiin vastauksissa vuorovaikutustilanteissa tapahtuvia tunkeilevia, epäsopivia kysymyksiä ja kommentteja. Vastausten perusteella tällainen aiheuttaa epämukavia ja ahdistavia tunteita.

Itsemääräämisoikeutta estävä tekijä oli koettu etäinen vuorovaikutus, joka ilmeni vastauksissa nimenomaan koulun aikuisen ja oppilaan välisenä etäisenä vuorovaikutuksena. Opettajan ja oppijan välinen vuorovaikutussuhde sisältää välittämistä, sillä opettaminen on tunnetyötä. Toisaalta tämä vuorovaikutussuhde sisältää myös tietynlaista etäisyyttä, jotta opettaja kykenee olemaan tarpeeksi kontrolloiva, jota tarvitsee esimerkiksi työrauhan ylläpitämiseen. (Gerlander & Kostiainen, 2005, s. 77-78) Mielenkiintoista oli, että vastausten perusteella negatiiviseksi koettu etäisyys näyttäisi johtuvan kiireestä ja siitä, etteivät tutkittavat kokeneet tuntevansa koulun aikuisia. Opettajan työn vaatimukset ja kiire voivat vaikeuttaa läsnäolevaa vuorovaikutusta ja kohtaamista opettajan roolissa, mikä voi vaikuttaa vuorovaikutuksessa koettuun etäisyyteen. Tämän vuoksi olisi tärkeää havaita, että opettajan ja oppilaan vuorovaikutussuhdetta lähentäviä asioita voi rakentaa myös lyhyissä vuorovaikutustilanteissa koulun arjen keskellä. (Arnkil & Seikkula, 2015, s. 146-147) Tämä vaatii kuitenkin opettajalta kiireen keskeltä aikaa, jaksamista ja osaamista. Splitin, Koomenin ja Thijisin (2011) mukaan vaikuttaa siltä, etteivät kaikki opettajat koe suurta vastuuta kehittää vuorovaikutussuhteita oppilaihin, eivätkä kaikki opettajat ymmärrä vuorovaikutuksen positiivisia vaikutuksia

oppimiseen. Tähän on opettajankoulutuksen vastattava, jotta jokainen valmistuva opettaja ymmärtää vuorovaikutuksen ja oppilaan kohtaamisen merkityksen.

4.2 Tutkimuksen arviointi

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida kolmen aspektin, uskottavuuden, luotettavuuden ja eettisyyden, avulla (Aaltio & Puusa 2020, s. 179–188). Raportoimme aineiston keruun ja analysoinnin sekä tulokset läpinäkyvään muotoon, joka vahvistaa tutkimuksen uskottavuutta (Aaltio & Puusa 2020, s. 179–188). Koska kvalitatiivinen tutkimus ei koskaan voi olla täysin objektiivista, on sen uskottavuutta tarkasteltava muiden kriteerien, kuten ilmiön perusteellisen ymmärtämisen osoittamisen avulla (Puusa & Julkunen, 2020, s. 189–201) Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida arvioida samalla tavalla kuin objektiivista ja määrällistä dataa, vaan sen arviointi tapahtuu tutkimuksen omassa kontekstissa ja sen pohjalta, mitä ja miten laadullisia menetelmiä tutkimuksessa on hyödynnetty (Puusa & Julkunen, 2020, s. 189–201). Luotettavuus jakautuu kahteen eri osa-alueeseen, sisäiseen ja ulkoiseen luotettavuuteen (Aaltio, Puusa 2020, s. 179–188; Bans-Akutey & Tiimubi, 2021). Sisäinen luotettavuus varmistaa, että tutkimuksen tulokset ovat luotettavia ja päteviä, eli tutkimuksen suorittamiseen ja tulosten analysointiin liittyvät tekijät eivät vääristä tuloksia (Aaltio, Puusa, 2020 s. 179–188). Sisäistä luotettavuutta lisää tutkielmassa kuvattu jokaisessa tutkimuksen vaiheessa käytetty harkinta ja perustelu oikean lähestymistavan ja metodin käyttämiseksi (Puusa & Juuti 2020, s. 179–188). Niin tutkimusaineston keruu, sen käsittely ja asianmukainen arkistointikin liittyvät tutkimuksen luotettavuuteen, sekä tutkimuksen tarkastettavuuteen (Kuula, 2006, s. 24). Käyttämämme tulkintojemme tukena myös suoria lainauksia lisäämään tutkimuksen luotettavuutta (Aaltio & Puusa, 2020, s. 184).

Ulkoinen luotettavuus ja sen arvioiminen on olennainen osa tutkimusta, sillä sen avulla tuloksia voidaan käyttää luotettavasti ja yleistää eri alueille ja väestöille (Bans-Akutey & Tiimub, 2021). Bans-Akuteyn ja Tiimubin (2021) mukaan se varmistaa myös tutkimuksen vääristymättömyyden ja sovellettavuuden eri konteksteissa. Koska teemme Pro Gradu -tutkielmaa, oli tutkimusotoksemme melko pieni, tutkimukseen osallistui 34 vastaajaa. Tämän lisäksi myös tutkittavan otoksen mahdollinen homogeenisyys esimerkiksi kulttuurillisten ja uskonnollisten tekijöiden osalta voi vaikuttaa tutkimuksen tulosten yleistettävyyteen. Ryhmän homoneegisyydestä ei kuitenkaan ole tarkkaa tietoa, sillä emme tutkimuksen aikana selvittäneet esimerkiksi kuinka monikulttuurinen tutkittavien joukko on. Tutkimusaineiston pieni koko ja mahdollinen homogeenisyys ovat tutkimuksemme rajoitteita yleistettävyyden näkökulmasta. Puusan ja Julkusen (2020, s. 189) mukaan yleistettävyys ei kuitenkaan ole keskeinen tavoite laadullista tutkimusta tehdessä.

Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessa on tärkeää huomioida tutkijoiden puolueettomuus, eli vaikuttaako esimerkiksi tutkijan arvot tai kokemukset aineiston analysointiin ja näin tutkimukseen. Käytännössä kvalitatiivisessa tutkimuksessa näiden asioiden vaikuttavuuden voidaan nähdä olevan aina jossain määrin läsnä tutkimuksessa, sillä tutkija on tutkimusasetelman luoja sekä tulkitsija. (Tuomi & Sarajarvi, 2017) Tunnistamme, että ihmistieteissä tutkija ja tutkimuskohde ovat lähes aina väistämättä vuorovaikutuksessa toisiinsa, joka korostaa tutkijan roolia oman subjektiivisuutensa tunnustamisessa sekä reflektomisessa (Aaltio & Puusa, 2020 s. 177–188). Laadullinen tutkimus ei pyrikään täydelliseen objektiivisuuteen, eli vaatimukseen erottaa tutkija tutkimuskohdeesta, ja tutkimuksessamme luotettavuutta ja uskottavuutta lisää tutkijoiden avoin reflektointi omaan subjektiivisuuteen, sekä omiin arvoihin, joilla voi olla merkitystä tutkimuksen kulun sekä lopputuloksen kannalta (Puusa & Julkunen, 2020 s. 189–201).

Kolmas tutkimuksen luotettavuutta kuvaava aspekti, eettisyys, näkyy siinä, että noudatimme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK, 2023) asettamaa Hyvä tieteellinen käytäntö- julkaisua eettisen tutkimuksen toteutta-

misen mallina. Hyvä tieteellinen käytäntö- ohjeen avulla pyritään edistämään hyvää tieteellistä käytäntöä ja koimme sen olevan tärkeässä roolissa tutkimuksen teossa. Varsinkin koska tutkimme lapsia, tutkimuksen jokaisessa vaiheessa korostui eettisyyden ja luottamuksellisuuden tärkeys (Nieminen, 2010, s. 37). Eettisyyden pohdinta oli vahvasti mukana myös aineistonkeruu menetelmää valitessa. Tässä prosessissa otimme huomioon lasten ikätason, sekä aiheen sensitiivisyyden. Lomaketta suunniteltaessa on tärkeä ottaa huomioon lapsen ja nuoren ikätasolle tyypilliset kielelliset ja kognitiiviset taidot, sekä tutkimustilanteessa esiintyvä sosiaalinen luonne (Nieminen, 2010, s. 37). Sosiaalisella ulottuvuudella Nieminen tarkoittaa esimerkiksi luokassa tapahtuvaa sosiaalista kanssakäymistä, joka voi vaikuttaa vahvasti oppilaiden tutkimukseen reagoimiseen ja vastaamiseen. Toteutimme tilanteen kuitenkin niin, että luottamuksellisuus säilyy ja jokaisella vastaajalla on oma rauha vastata avoimeen kyselylomakkeeseen rauhassa ja yksityisyyteen luottaen. Koimme avoimen kyselylomakkeen olevan toimiva menetelmä, koska se takaa anonymiteetin, mikä voi olla tutkittaville tärkeä asia arkaa aihetta käsiteltäessä.

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kahdesta eri ikäluokasta, jotka opiskelevat eri peruskoulun asteilla. Alakoulusta siirtyminen yläkouluun on merkittävä nivelvaihe lapsen elämässä ja nivelvaiheen sujuvuus voi helpottaa uuteen yhteisöön sopeutumista. (Opetushallitus, 2005) Tutkittavien ikäryhmien välillä emme havainneet eroja itsemääräämisoikeuteen liittyen, mikä oli vähän yllättävää, sillä ikävuosina 11–14 ajattelun kehitystä tapahtuu paljon. (Korhonen, 2021) Vastaajien näkökulmien samankaltaisuus kuitenkin voi selittyä myös suhteellisen pienen otantakoon perusteella.

4.3 Tutkimuksen merkitys

Tutkimuksemme toi arvokasta uutta tietoa kuudes- ja kahdeksaluokkalaisten ajatuksista itsemääräämisoikeudesta, sekä siitä, millaisia itsemääräämisoikeutta estäviä ja tukevia tekijöitä he tunnistavat. Koska tutkimuksemme otoskoko oli pieni, ei tutkimuksen tuloksia voi yleistää. Tutkimuksen tuottama tieto on

kuitenkin arvokasta, sillä sen avulla on mahdollista saada lisää tietoa siitä, miten lapset ja nuoret näkevät itsemääräämisoikeuteen liittyviä teemoja heidän kokemusmaailmansa kautta. Tärkeää on myös tieto siitä, mitkä asiat näyttävät lasten ja nuorten silmin itsemääräämisoikeutta vahvistaviksi ja estäviksi tekijöiksi. Tätä tietoa voi hyödyntää jokainen lapsia ja nuoria kohtaava tai heidän parissaan työskentelevä.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi mielenkiintoista tutkia sitä, minkälaisella tasolla lasten ja nuorten tieto itsemääräämisoikeudesta, lasten oikeuksista sekä seksuaalioikeuksista on. Toisin sanoen tieto siitä, tunnistavatko lapset ja nuoret omia, heille kuuluvia oikeuksiaan. Tällaisen tiedon tuottaminen olisi tärkeää, sillä omien oikeuksien tiedostaminen voisi lisätä myös oikeuksien toteutumista. Tällaisen tutkimuksen yhteydessä olisi mielenkiintoista vertailla tiedostamisen tasoa eri ikäryhmien välillä. Jatkotutkimukset ovat tarpeellisia, sillä itsemääräämisoikeus, lasten oikeudet ja seksuaalioikeudet sekä näiden oikeuksien toteutuminen lapsen ja nuoren elämässä on olennainen osa lapsen ja nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Halme ym., 2018) On myös aikuisten velvollisuutena varmistaa näiden oikeuksien toteutuminen (Lastensuojelunkeskusliitto).

Jotta itsemääräämisoikeuden sekä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ymmärtämisen kehityksestä saataisiin lisää tietoa, olisi näistä aihepiireistä tehtävä pitkittäistutkimus tulevaisuudessa tarpeellinen. Pitkittäistutkimus mahdollistaisi tiedon lisäämisen ajattelun kehityksestä ja kehityksen vaiheista. Tämänkaltaisen tiedon lisääminen auttaisi niinikään varmistamaan, että lapselle ja nuorella omista oikeuksistaan kertominen olisi tämän kehitystä vastaavalla tasolla. Itsemääräämisoikeuden, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja lasten oikeuksien teemoista tutkimustiedon tuottaminen etenkin nuorten kokemusmaailman kautta on tärkeää, sillä näitä teemoja ymmärtämällä on mahdollista tukea lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia.

4.4 Jatkotutkimusmahdollisuuksia

Mikäli käännämme katseemme tulevaisuuteen, on mielenkiintoista miettiä koulutuksen ja perusopetuksen suuntaa. Suomalaisten koululaisten osaaminen oli vuosisadan vaihteessa kansainvälisissä PISA-mittauksissa huippuluokkaa, mutta laskusuhdanteessa olevat käyrät eivät varmasti ole jääneet keltään koulutuskeskustelua seuraavalta henkilöltä huomaamatta. Lehikoisen ym. (2023) mukaan on merkittävää huomata, että PISA-tulosten merkittävä nousu ajoittuu aikaan, jolloin automiaa on ollut opetuksessa vähäisesti, opetus on ollut opettajakeskeistä ja maisterikoulutettujen opettajien osuus vähäinen. Näitä kaikkia elementtejä, autonomiaa, oppilaskeskeisyyttä opettajakeskeisyyden sijaan, sekä opettajien korkeaa koulutustasoa olemme pitäneet ihanteina modernille koulutukselle, joten on mielenkiintoista pohtia tuleeko tämän hetkisiin ihanteisiin muutoksia tulevaisuudessa, esimerkiksi koskien oppilaan autonomian tukemista, sekä osallisuutta opetuksessa ja arvioinnissa. Yhteiskunnan ihanteet toki muokkaantuvat aina vastaamaan aikansa kuvaa, mutta se ei tapahdy yön yli. Suomessa opetussuunnitelman perusteita on uudistettu noin kymmenen vuoden välein. Tämä poikkeaa monista muista maista, joissa kyseisiä perusteita uudistetaan paljon useammin esimerkiksi poliittisen ilmapiirin tai koulutuspoliittisten ilmiöiden mukana (Nilivaara, 2022). Opetussuunitelmaa muokataan toki Suomessakin tarpeen mukaan useammin vastaamaan yhteiskunnasta heijastuviin muutoksiin, mutta selkeät isot muutokset vievät aikaa ensin toteutua, ja toteutumisen jälkeen valua käytäntöön luokan toiminnassa. Saadaanko oppilaiden autonomiaa ja oppilaskeskeisyyttä lisäämällä sittenkään PISA-tuloksia takaisin nousuun, vai jatkuuko alamäki tulevaisuudessakin?

Tulevaisuudessa vaaditaan yhä enemmän taitoa toimia moninaisessa ja globaalissa kontekstissa, lisätä tasa-arvoa sekä valmiuksia kohdata erilaisuutta ja toimia vuorovaikutuksessa heterogeenisessä ryhmässä, joten koulun kansalaiskasvatustehtävän tulee ottaa huomioon tällainen tarve toiminnassa (Virta & Tuittu, 2013). Ihmisoikeuksien ja yksilöiden

itseääräämisoikeuden huomioiminen, kunnioittaminen ja toteuttaminen voisi olla yksi oiva työkalu päästä näihin tavoitteisiin, jotta Suomen koulutus antaa parhaat mahdolliset eväät tulevaisuuden moninaiseen yhteiskuntaan.

LÄHTEET:

- Aaltio I., & Puusa A., (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (toim.), 177–188.
- Aaltola J. (2010) Aineistositaatit ja luotettavuus. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (3. uud. p.) Valli, R., Aaltola J. (toim.) PS-kustannus, 72.
- Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0 (4. uud. p.). Vastapaino, 33.
- Amnesty International. (2015) Respect my rights, respect my dignity: Module three – Sexual and reproductive rights are human rights. (Viitattu 27.3.2024).
<https://www.amnesty.org/en/documents/act30/0010/2015/en/>
- Amnesty International (2020). "Let's talk about Yes: Activist toolkit: Moving from a 'rape culture' to a 'consent culture'".
<https://www.amnesty.org/en/documents/act30/1897/2020/en/>
- Arnkil, T. E., & Seikkula, J. (2015). Nehän kuunteli meitä! - Dialogeja monissa suhteissa, 202, 146-147.
- Australian Human Rights Commission. (ei pvm.). Self-determination. (Viitattu 3.4.2024)
<https://humanrights.gov.au/our-work/aboriginal-and-torres-strait-islander-social-justice/self-determination>
- Bans-Akutey, A., & Tiimub, B. M. (2021). Triangulation in Research. Academia Letters, Article 3392. <https://doi.org/10.20935/AL3392>.
- Barbour, R. (2008) Introducing Qualitative Research: A Student Guide to the Craft of Doing Qualitative Research. SAGE Publications Inc. Thousand Oaks, 12-13, 77-78. (Viitattu 12.2.2024)
- Beauchamp, Tom L., & Childress, James F. (2001). Principles of biomedical ethics, 5. painos. Oxford University Press, New York, NY.

- Bildjuschkin, K. (toim.). (2015). Seksuaalikasvatuksen tueksi. Työpäpəri 35/2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Booth, S. (1994). On phenomenography, learning and teaching (Preliminary pre-conference outline). Teoksessa Phenomenography: Philosophy and Practice. Toim. R. Ballantyne & C. Bruce ISBN: 0-86856-970-4.
- Cacciatore, R; Huomenna pannaan pussauskoppiin, Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään, WSOY 2007, 320-321.
- Davidovitch, N., & Yavich, R. (2023). The association between social media use, cyberbullying, and gender. Problems of Education in the 21st Century, 81(6), 776-788.
<https://doi.org/10.33225/pec/23.81>
- Day, D. M., Peterson-Badali, M., & Shea, B. (2002). Parenting Style as a Context for the Development of Adolescents' Thinking about Rights. Reports - Research; Speeches/Meeting Papers. Sponsored by the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada, Ottawa, Ontario.
<https://eric.ed.gov/?q=%22self-determination+rights%22++attitude&id=ED464746>
- Eskola J. (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (3. uud. p.) (toim. Valli, R., Aaltola J.). PS-kustannus, 188.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (2008). Johdatus laadulliseen tutkimukseen, 19, 52- 57, 137, 151- 154, 210.
- Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>
- European Union Agency For Fundamental Rights (2020). EU LGBTI survey II A long way to go for LGBTI equality. Nuorisotutkimusverkosto.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbti-survey-country-data_finland.pdf

- Freeman, M. (2022). Human rights. ISBN-13: 978-1-5095-4603-9.
https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=onBbEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT4&dq=human+rights&ots=_5HcjqrFp&sig=U0qllb7ZDVAkunhne mB6LhtrSKU&redir_esc=y#v=onepage&q=human%20rights&f=false
- Gerlander, M., & Kostiainen, E. (2005). Jännittyneisyys opettajan ja oppijan vuorovaikutussuhteessa, 77–78.
- Grolnick, W. S., Levitt, M. R., Caruso, A. J., & Lerner, R. E. (2021). Effectiveness of a Brief Preventive Parenting Intervention Based in Self-Determination Theory. *Journal of Child and Family Studies*, 30(3), 905–920. doi: 10.1007/s10826-021-01908-4.
- Gruskin, S., Yadav, V., Castellanos-Usigli, A., Khizanishvili, G., & Kismödi, E. (2019). Sexual health, sexual rights and sexual pleasure: meaningfully engaging the perfect triangle. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27(1), 29–40
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/26410397.2019.1593787?needAccess=true>
- Hakalehto-Wainio, S. (2012). Oppilaan oikeudet opetustoimissa, 291–303.
- Halme, N., Hedman, L., Ikonen, R., & Rajala, R. (2018). Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017: Kouluterveyskyselyn tuloksia. TYÖPAPERI 15/2018. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136748/URN_ISBN_978-952-343-115-7.pdf?sequence=1
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2016). Tutki ja kirjoita. Tammi.
- Huhtinen A., & Tuominen J., (2020). Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (toim.). *Gaudeamus*, 297–307.
- Hui, E. K. P., & Tsang, S. K. M. (2012). Self-Determination as a Psychological and Positive Youth Development Construct. *ScientificWorldJournal*, 2012, 759358. doi: 10.1100/2012/759358.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3353314/>

- International Child Development Programme (2018). Kannustava vuorovaikutus ICDP. Mikä on ICDP – Kannustava vuorovaikutus - ohjelma? <https://icdp.fi/fi/kannustavavuorovaikutusicdp/>
- Iivonen, E., & Pollari, K. (2019). Lapsella on oikeus olla oma itsensä. Julkaistu sivulla Lapsenoikeudet.fi. (Viitattu 26.3.2024) <https://www.lapsenoikeudet.fi/blogi/lapsella-on-oikeus-olla-oma-itsensa/>
- Joensuu M. (2011). Nuoret verkossa toimijoina. Julkaisussa Sähköä ilmassa. Näkökulmia verkkoperustaiseen nuorisotyöhön. Toimittanut Merikivi J., Timonen P., & Tuuttila L., 14–21. ISBN: 978-952-5464-87-0. (Viitattu 1.4.2024) <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37502/978-952-5464-87-0.pdf?sequence=1#page=15>
- Järvinen, P. (2012). On research methods (4. p.). Opinpajan kirja, 79-89.
- Kaltiala-Heino, R. (2004). Seksuaalisuus ja mielenterveys nuoruusiässä. Teoksessa Kosunen, E., & Ritamo, M. (toim.), Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen (s. 61–70). STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75610/Stakes Rap 2004_282.pdf?sequence=1https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75610/Stakes%20Rap%202004_282.pdf?sequence=1#page=64](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75610/Stakes_Rap_2004_282.pdf?sequence=1https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75610/Stakes%20Rap%202004_282.pdf?sequence=1#page=64)
- Ke, T. The development of children's autonomy and reasonable paternalistic intervention. *Humanit Soc Sci Commun* 10, 874 (2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02395-2>
- Klemetti, R., Bildjuschkin, K., Kulmala, T., Luoto, R., Nipuli, S., Nykänen, M., Parekh, S., Raussi-Lehto, E., & Surcel, H.-M. (2016). Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO9.3.2016.pdf?sequence=3&isAllowed=y

- Koivula, M., Gregoriadis, A., Rautamies, E., & Grammatikopoulos, V. (2019). Finnish and Greek early childhood teachers' perspectives and practices in supporting children's autonomy. *Early Child Development and Care*, 189(6), 990–1003.
<https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1359583>
- Korhonen L. (2021). Kasvu ja kehitys eri-ikäkausina. Julkaistu sivulla Duodecim Terveyskirjasto. Artikkelin tunnus: pla00018 (018.000) (Viitattu 2.4.2024)
<https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018>
- Kuula, A. (2006). Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Sivut 107.
- Lajunen, K., Andell, M., & Ylenius-Lehtonen, M. (2019). Tunne- ja turvataitoja lapsille: Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lapsenoikeudet.fi. (ei pvm.) Lapsen oikeudet osana ihmisoikeuksia. (Viitattu 14.3.2024)
<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet-osana-ihmisoikeuksia/>
- Lasten ja nuorten keskus. (2022) Lapsi vertaisryhmässä.
<https://www.lastenjanuortenkeskus.fi/lapsi-vertaisryhmassa/>
- Lehikoinen, A., Kalenius, A., & Bernelius, V. (2023). PISA-lasku haastaa koulun ja yhteiskunnan. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
<https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/pisa-lasku-haastaa-koulun-ja-yhteiskunnan>
- LSKL.fi. Lastensuojelun keskusliitto. Lapsen Oikeudet. (ei pvm.) (Viitattu 1.4.2024)
<https://www.lskl.fi/lapsen-oikeudet/>
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille (2010), 28 (Viitattu 11.2.2024)

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Meral, B. F., Wehmeyer, M. L., Palmer, S. B., Ruh, A. B., & Yilmaz, E. (2023). Parenting Styles and Practices in Enhancing Self-Determination of Children With Intellectual and Developmental Disabilities. *American journal on intellectual and developmental disabilities*, 128(4), 282–301.
<https://doi.org/10.1352/1944-7558-128.4.282>
- Metsämuuronen, J. (2006). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*, 108, 122.
- Mo, S., Viljoen, N., & Sharma, S. (2022). The impact of socio-cultural values on autistic women: An interpretative phenomenological analysis. *Autism: The International Journal of Research and Practice*, 26(4), 8–13.
<https://doi.org/10.1177/13623613211037896>
- Mustasaari, S. (2023). Autonomia ja itsekäsitys feministisessä filosofiassa: relational self ja moniulotteinen autonomia. Teoksessa *Itsemääräämisoikeus, Teoriasta käytäntöön*. Tiensuu P., Aalto-Heinilä, M., Mäki-Petäjä- Leinonen A. (toim.) Tampere, 211- 212.
- Mäntylä N. (2011). Lapset ja nuoret yhteiskunnan toimijoina. Vaasan yliopiston julkaisuja. *Tutkimuksia*, 297. 978-952-476-379-0.
https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7689/isbn_978-952-476-379-0.pdf?sequence=1
- Niikko, A. (2003). *Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa*. Joensuun yliopisto, 14–17.
- Nieminen, L. (2010) *Lasten ja nuorten tutkimus: Oikeudellinen tarkastelu*. Teoksessa *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Toim. Lagström H., Pösö T., Rutanen N. & Vehkalahti K. (toim.), 37.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf
- Nilivaara, P. (2022). Tulevaisuuden koulu oppijuuden kontekstina. Teoksessa *Hienonen N., Nilivaara P., Saarnio M., & Vainikainen M-P. (toim.), Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen*, 318–333.

- <https://www.gaudeamus.fi/teos/laaja-alainen-osaaminen-koulussa/>
Oikeusministeriö (2012). Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2012–2013. (2012). Kansallisen ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelutyöryhmä. Oikeusministeriön julkaisu 18/2012, Selvityksiä ja ohjeita.
- https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76365/om_18_2012_ihmisoikeustoimintaohjelma_88_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Oikeusministeriö.fi. (ei pvm.) Seksuaalirikoslaki. (Viitattu 22.3.2024)
<https://oikeusministerio.fi/seksuaalirikoslaki>
- Oikeusministeriö (2020). Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:9. (Viitattu 2.4.2024)
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162356/OM_2020_9_ML.pdf?sequence=1
- O'Keefe, G. S. & Clarke-Pearson, K. (2011). Council on Communications and Media . The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800–804. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0054>
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21444588/>
- Opetushallitus. (2024). Opetussuunnitelman perusteet ja lapsen oikeuksien sopimus. (Viitattu 4.4.2024)
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opetussuunnitelman-perusteet-ja-lapsen-oikeuksien-sopimus>
- Opetushallitus (2005). Siirtymät sujuviksi – ehyttä koulupolkua rakentamassa. Pirkko Holopainen, Terhi Ojala, Kaija Miettinen & Tarja Orellana (toim.)
<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/holopainen-p-ovala-t-miettinen-k-ja-orellana-t-siirtymat-sujuviksi-ehytta-koulupolkua-rakentamassa-2005.pdf>
- Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki, Finland: Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetusuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Paalasmaa, J. (2014). Vapaus kasvatuksen ydinkysymyksenä: Rudolf Steinerin käsitys eettisestä vapaudesta ja inhimillisestä kasvatuksesta.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101353/vapaus_kasvatukseen_ydinkysymyksena.pdf?sequence=1

Pekince, P., & Avci, N. (2018). Children's Perspective on the Right of Self-determination. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 10(4), 431–439. DOI: 10.26822/iejee.2018438133.

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1176547.pdf>

Pellonpää, M. (1999) Henkilökohtainen koskemattomuus. Teoksessa *Perusoikeudet* (2. painos) Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K., & Viljanen, V.-P. (toim.), 263- 282.

Pellonpää, M. (1999). Yksittäiset perusoikeudet. Teoksessa *Perusoikeudet* (2. painos) Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K., & Viljanen, V.-P. (toim.), 236–265.

Perhesuhdekeskus. Sensitiivinen kohtaaminen.

<https://perhesuhdekeskus.fi/ammattilaisille/sensitiivinen-kohtaaminen/>

Pietarinen, J. (1994). Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa *Oikeus itsemääräämiseen* Launis, V., Räikkä, J., Lagerspetz, E., Rauhala, M., & Oksanen, M. (toim.), 97-147.

Puusa, A. & Juuti, P. (2020) Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I.) *Gaudeamus*, 76–85.

Puusa, A. (2020) Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I.) *Gaudeamus*, 145–156.

Puusa, A. & Julkunen S. (2020) Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I.) *Gaudeamus*, 189–201.

- Quincy R. & Manduza K., 2021 Sexual Behaviour Change on Youth in Digitalized World. VOL. 02, ISSUE 04(008-013).
DOI:10.37899/journallamedihealthico.v2i4.371 (Viitattu 17.3.2024)
<https://www.newinera.com/index.php/JournalLaMedihealthico/article/view/371/314>
- Rautiainen, M., Vanhanen-Nuutinen, L., & Virta, A. (2014). Demokratia ja ihmisoikeudet: Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä, 2014 (18).
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75251/tr18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Saarenketo, T. (2016). Oppilaiden kanssa vastuuta jakamassa: Peruskoulun kahdeksannen luokan oppilaiden autonomian vahvistaminen englannin oppitunneilla samanaikaisopetuksen tuella. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*, 547. Jyväskylän yliopisto. (URN:ISBN:978-951-39-6570-9, ISBN 978-951-39-6570-9 (PDF))
- Scheinin, M. (1999). Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö. Teoksessa *Perusoikeudet* (2. painos) Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K., & Viljanen, V.-P. (toim.), 231–161 ISBN: 978-951-0-30957-5
- Scheinin, M. (1999). Suomen valtiosäännön peruseriaatteen. Teoksessa *Perusoikeudet* (2. painos) Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K., & Viljanen, V.-P. (toim.), 227–229. ISBN: 978-951-0-30957-5
- Seksuaalirikoslaki, 723/2022 (2023), Annettu Helsingissä kahdeksantena päivänä heinäkuuta 2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#a8.7.2022-723>
- Spilt, J.L., Koomen, H.M.Y. & Thijs, J.T. (2011) Teacher Wellbeing: The Importance of Teacher–Student Relationships. *Educ Psychol Rev* **23**, 457–477. <https://doi.org/10.1007/s10648-011-9170-y>
- Starrs, A. M., Ezech, A. C., Barker, G., Basu, A., Bertrand, J. T., Blum, R., Coll-Seck, A. M., Grover, A., Laski, L., Roa, M., Sathar, Z. A., Say, L., Serour, G.

I., Singh, S., Stenberg, K., Temmerman, M., Biddlecom, A., Popinchalk, A., Summers, C., & Ashford, L. L. The Lancet Commissions. (2018) Accelerate progress – sexual and reproductive health and rights for all: report of the Guttmacher–Lancet Commission. (Viitattu 30.3.2024)

<https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2818%2930293-9>

Stenvall, E. (2018). Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. TREPO- julkaisuarkisto.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104221/978-952-03-0820-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Stenvall, E. (2020). Osallisuutta ja osallistumista: Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stenvall, E. (2021). Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa: Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. (Viitattu 1.4.2024)

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu ensimmäinen kesäkuuta 1999 Helsingissä. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suomen YK-Liitto. Lastenoikeudet. (ei pvm.) (Viitattu 23.2.2024)

<https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/lasten-oikeudet>

Tasa-arvo.fi. Tasa-arvo valtuutettu. (ei pvm.). Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma. (Viitattu 16.2.2024)

<https://tasa-arvo.fi/oppilaitoksen-tasa-arvosuunnitelma>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023. Tilastoraportti 48/2023, 21.9.2023. (Viitattu 3.2.2024)

<https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). Itsemääräämisoikeus.

<https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen>

The World Association for Sexual Health. (2014). Declaration of sexual rights.

<https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/Declaration-of-Sexual-Rights-2014-plain-text.pdf>

Topo, P. (2013). Itsemäärääminen on olennainen osa hyvinvointia. Teoksessa Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeus. Asiaa vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien asumisesta, 3/2013 (4–8). Julkaisija: Aspasäätiö.

https://www.vates.fi/media/tutkimustietoa/muiden-tutkimukset/suuntaaja3_20131.pdf

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2017). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. ISBN:9789520400118.

Tutkimuseettisen neuvottelukunta (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. HTK-ohje 2023.

https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Unicef.fi. Lapsen oikeuksien sopimus - tiivistelmä. (ei pvm.) (Viitattu 11.2.2024)

<https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimus-tiivistettyna/>

Valli, R., & Aaltola, J. (2015). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (4. uud. p.). PS-kustannus, 33

Valtionneuvosto. (2022). Lapsen oikeuksien kansallinen viestintästrategia vuosille 2022-2026, 5. (Viitattu 5.4.2024)

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163953/LOS-viestint%c3%a4strategia%202022-2026.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Viljanen, J., Seppä, T., Järvinen, P., & Keskilampi, N. (2022). Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten kansallinen täytäntöönpano ja seuranta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2022(17).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163872/VN-TEAS_2022_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Viljanen, V-P. (1999). Yksityiselämän suoja. Teoksessa Perusoikeudet (2. painos) Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K., & Viljanen, V.-P (toim.), 334 – 351.

Virta, A., & Tuittu, A. (2013). Miten koulu vastaa kulttuurisen moninaisuuden haasteeseen. Teoksessa O. Kivinen, J. Hedman & P. Kaipainen (toim.), Yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet ja Suomen menestys koulutustasokilpailussa--OECD-tilastot evidenssipohjaisen politiikan lähteenä.

Väestöliitto (2024). Oikeus näkyä. (Viitattu 27.3.2024)

<https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalioikeudet/oikeus-nakya/>

Väestöliitto: Seksuaalioikeudet. Väestötietosarja 29. Helsinki 2019. (Viitattu 17.2.2024).

https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/12/12839351-valmiswebseksuaalisuusosoikeus_julkaisu_2019_sisus_web.pdf

World Health Organization. (2015). Sexual health, human rights and the law. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. Geneva: World Health Organization. ISBN 978-92-4-156498-4. (Viitattu 15.3.2024)

Yhdistyneet kansakunnat. (ei pvm.) Universal Declaration of Human Rights - Finnish.

<https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/finnish>

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991. Annettu kahdeskymmenes ensimmäinen kahdeksatta 1991 Helsingissä.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Östman, S. (2015) "Millasen päivityksen tästä sais?" Elämäjulkaisijuuden kulttuurinen omaksuminen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 1999. Jyväskylän yliopisto 2015. ISBN 978-951-39-6970-7. (Viitattu 1.2.2024)

LIITTEET

Liite 1. Aineistolähtöinen analyysi taulukko

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Pääluokka
<p>“No siis alakoulun puolella (ja vielä nykyäänkin täällä) oli sellasta painostusta, etenkin just vaatteiden suhteen. Monesti tuli kuultua siitä että omat vaatteet on jotenkin rumat tms... (Ja kyllähän se ärsytti ihan älyttömästi, sanoin kyllä vanhemmille, mutta ei siitä hirveesti apua ollu. Siihenkin kuitenkin tottu).” - 2Q</p> <p>“No siis muutama sukulainen painosta tiettyjä ammatteja “jotta vois in siellä hyödyntää älykkyyttä.” Kun itsellä on muita ajatuksia niin ei se kivaa oo.” -2Q</p> <p>“Kokisin itsemääräämisoikeuteni loukatuksi, jos joku koulukavereistani esim. nauraisi vaatteideni tai tavaroideni käytälle, tai kieltäisi minua käyttämästä niitä.” -1M</p>	<p>Kokemus itseilmaisun rajoittamisesta</p> <p>Itseilmaisuu n kohdistuvat ulkopuolinen painostus</p>	<p>Itseilmaisun rajoittaminen</p>	<p>Itseilmaisuu</p>
<p>“Hänestä tuntui pahalta ja ahdistavalta, koska häneltä kysyttiin henkilökohtaista asiaa isossa porukassa.” -1L</p> <p>“Hän oli varmasti kiusaantunut ja ahdistunut , koska hänen yksityisasiotaan udellaan.” - 2R</p>	<p>Yksilön yksityisyyden epäkunnioittaminen tunkeilevilla kysymyksillä vuorovaikutustilanteessa</p>	<p>Yksityisyyden rikkominen vuorovaikutustilanteessa</p> <p>Epäsensitiivinen toiminta vuorovaikutustilanteessa</p>	<p>Epäsensitiivinen toiminta</p>

<p><i>(Pystynkö puhumaan koulun aikuisten kanssa) "Vastasin ei, koska en melkein ikinä ehdi puhua koulun aikuisen kanssa, enkä halua." - 1C</i></p> <p><i>"Ei koska ne on vaan jotain random tuntemattomia tyyppjä". - 1H</i></p> <p><i>"Joidenkin kanssa voin mutta esim. terkkarin kanssa en koska en tunne häntä niin hyvin." - 2K</i></p>	<p>Oppilaan kokemus siitä, että koulun aikuisella ei ole arjessa aikaa oppilaan kohtaamiseen</p> <p>Kokemus etäisestä suhteesta koulun aikuiseen estää luottamussuhteen rakentumista</p>	<p>Koulun aikuisen ja oppilaan välinen etäisyys</p>	<p>Etäinen vuorovaikutus</p>
---	--	---	------------------------------

Liite 2. Aineistonkeruussa käytetty avoin kyselylomake.

1. Tilannetehtävä

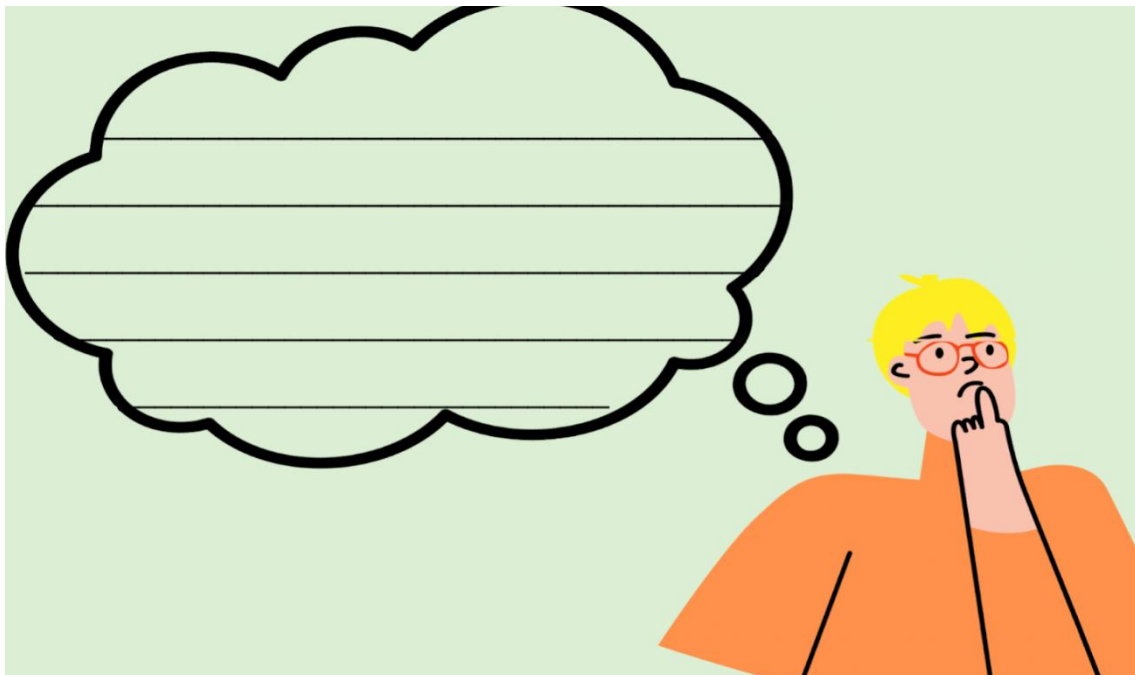
Lue seuraavat tilanteet ja vastaa kysymyksiin.

Tilanne 1

Havu oli aloittamassa uudessa koulussa kuudennen luokan. Havu kävi tutustumassa uuteen opettajaansa ennen ensimmäistä päivää uudessa koulussa. Juttutuokion päätteeksi opettaja kysyi Havulta, haluaako hän tulla kutsutuksi poika vai tyttö -sanalla. Tästä jäi Havulle vaikutelma, että luokassa on tilaa olla oma itsensä.

Mieti olevasi Havun tilanteessa

a.) Kirjoita ajatuskuplaan mitä Havu ajatteli tilanteessa

b.) *Miltä Havusta tuntui tilanteessa?*

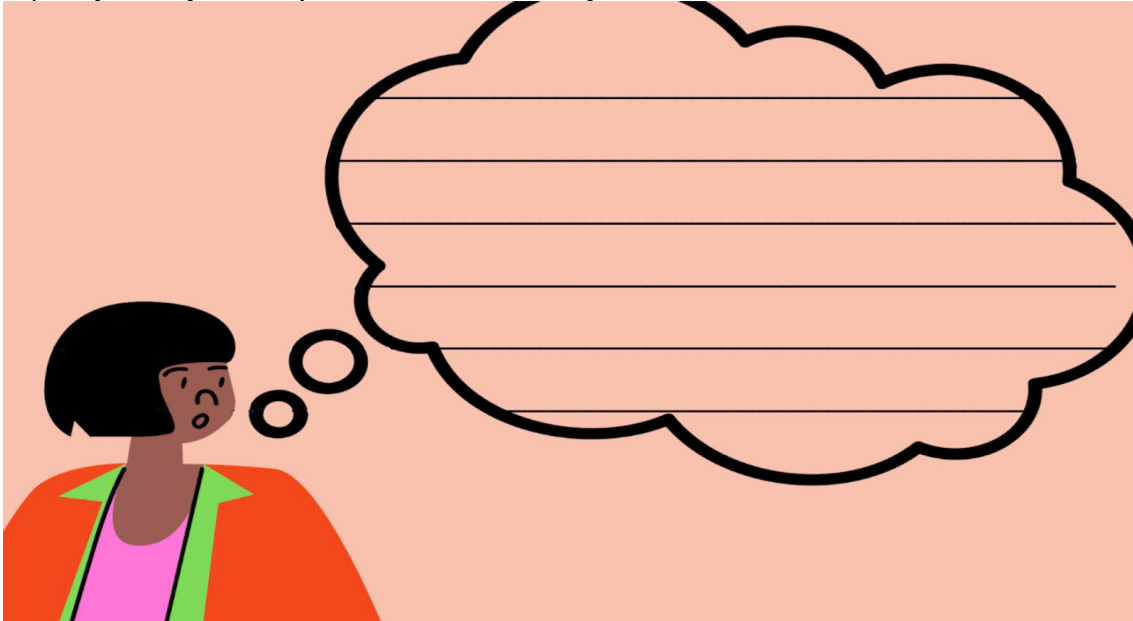
c.) *Mitä ajattelisit, jos olisit itse tällaisessa tilanteessa? Miten toimisit?*

Tilanne 2

Bertta täytti kolmetoista vuotta ja hänen isänsä halusi järjestää hänelle syntymäpäiväjuhlat, jonne oli kutsuttu paljon sukua paikalle. Hänen luokseen tuli sukulainen, joka alkoi kysellä Bertan kuulumisia. Pian sukulainen kysyi kuuluvalla äänellä joko Bertalla on poikaystävä. Bertasta tämä tuntui hieman epämiellyttävältä ja ahdistavalta. Hän ei halunnut kertoa yksityisasiotaan sukulaisten ympäröimänä.

Mieti olevasi Bertan tilanteessa

a.) Kirjoita ajatuskuplaan *mitä Bertta ajatteli tilanteessa*

b.) *Miltä Bertasta tuossa hetkessä tuntui? Miksi?*

c.) *Miten toimisit itse samanlaisessa tilanteessa?*

2. Väittämät

Lue väittämät huolellisesti ja ympyröi vastaus, joka kuvaa tilannetasi parhaiten. Perustele vastauksesi / kerro lisää tilanteestasi. Perustele monipuolisesti 3–6 virkkeellä.

a. **Olen ollut tilanteessa, jossa itsemääräämisoikeuttani on loukattu...**

1. ... koulunkaverin toimesta
kyllä / ei
2. ... koulun aikuisen toimesta
kyllä / ei
3. ... perheen toimesta.
kyllä / ei

Jos vastasit kyllä, vastaa seuraaviin kysymyksiin. Kirjoita vastauksesi oikealle kohdalle.

- *Mitä tilanteessa tapahtui?*
- *Mikä tilanteessa oli sellaista, jonka koit loukkaavaksi?*
- *Mitä ajattelit tilanteessa?*
- *Mitä tunteita koit?*
- *Miten toimit?*

Jos vastasit ei, vastaa seuraaviin kysymyksiin. Kirjoita vastauksesi oikealle kohdalle.

- *Millaisessa tilanteessa kokisit itsemääräämisoikeutesi loukatuksi?*
- *Millaisia tunteita tilanteessa voisi herätää?*
- *Miten tilanteessa kannattaisi toimia?*

1. Koulukaverin toimesta:

2. Koulun aikuisen toimesta:

3. Perheen toimesta:

b. Minulla on oikeus päättää mitä ajattelen itsestäni
kyllä / ei

Perustele vastauksesi!

c. Koen että minulla on arjessa mahdollisuuksia jutella itseäni koskevista asioista

1. ... kavereiden seurassa.
kyllä / ei
2. ... koulun aikuisten kanssa (ope, terkkari)
kyllä / ei
3. ... läheisen kanssa (vanhemmat, sisarukset)
kyllä / ei

Kenen seurassa kyllä? Mikä saa sinulle olon, että juuri heidän seurassa kyllä?

Kenen seurassa ei? Mikä saa sinulle olon, että heidän seurassa ei?

1. Kavereiden seurassa

2. Koulun aikuisen kanssa:

3. Läheisen kanssa:

4. Vapaa sana, miten toivoisit, että toiset kohtelevat sinua.
